

దానథారతీ ప్రమచరణలు :

బో టు సో రి

[గూడార్థకావ్యము]

కృతికర్త

మహాకవి

శ్రీ అదిభృష్ట నారాయణదాసు

: సంపాదకుడు :

అచార్య శ్రీ యస్సీ జోగారావు,

ఎం. ఏ., పిపోచ. డి.

ఆంధ్ర విశ్వకర్మ పరిషత్తు, వార్లేరు.

ప్రమచరణ
క్రూ క్యాములదేవి

ఆఱవ కూర్పు

1000 ప్రతిలు

నవంబరు 1979

సర్వస్యామ్య సంకలితము

ప్రాప్తిస్థానము :

క్రొ శ్రీహరిదేవి
C/o శ్రీ క్రొ శ్రీశ్వరరావు
చ్యామలానగర్
గుంటూరు-6

వెల : 4 రూలు

ముద్రణ

వెలికమ్ ప్రెస్, వైప్పేట్ లిమిటెడ్. గుంటూరు-2.
తెంపుల్ శ్రీ విజ్ఞాన మంజూష.

Prof. S. V. JOGA RAO, M. A., Ph. D.

HEAD OF THE DEPARTMENT OF TELUGU

Andhra University, Waltair

(Formerly Professor of Telugu

University of Leningrad U. S. S. R.)

Syndicate member, Andhra University.

నంపోదకీయము

దానభారతి

జీవితము నొక కాలక్షేచముగా గాక ఒక కలోర వ్యాసంగముగా, ఒక కళాకేళిగా, ఒక మహాతపస్సుగా, ఒక మధురాసుభవముగా గదపిన మహాభాగు డతడు. ఆతని పండిన గుండెనుండి ఛాహీరిల్లిన దౌక బహుముఖీన సాహిత్యము. అందు శ్రవ్య దృశ్య కావ్యములు గలవు. హరికథలు గలవు, హరికథలుకలవు, శతకములు గలవు. వ్యాసములుగలవు. విషయాలు గలవు. పద పద్య గద్యములు వేసిన వాలకము లనేకము గలవు. బహు భాషా వైద్య పత్రములు గలవు. కాని చిత్రము, అంతట సారస్వత మహాప్రస్థః, అంతటి కవితాంతర్ధర్మిషకు హరికథ పితామహాముగా మాత్రమే పేరు మిగిలినది. ఆదిశంకరు దంత మహాకవియయ్య, విపేకానందు దంత విశ్వకవియయ్య చివరికి ప్రవత్తలుగా మాత్రమే వాట లభి ప్రతిష్ఠలేరి. ఒక అన్నమయ్య, ఒక క్షేత్రయ్య. ఒక త్యాగయ్య - కవితా సరస్వతి కళాస్థానము లంటిన సరస్వతిగేసర చక్రవర్తులయ్య పీను మిగిలిన వాగ్దేయకారులుగా మాత్రమే హసికెక్కిరి. కవి చరిత్ర గ్రంథము లందు వారి పేశులు కానరావు. ఏల ? వారి వారి ప్రభావ కర్మ క్షేత్రములు పేరు పేరు. అట్టే యైనది ఆదిభట వారి సంగతి. కవిత కాదు వారి ప్రభావకర్మ క్షేత్రము. హరికథ వారి జీవిత నర్వస్వము.

గ్రంథపరికల్పన సముద్రేశము

వారి 46 కృతులలో 14 హరికథలు (14 సంపుటములు - 21 కథలు). హరిదాసులు వల్లావేసి కొనుటయే గాని వానికి సాహిత్య జగత్తున పరన పారనములు లేవు. 13 అచ్చ తెలుగు కృతులు. ప్రాచీనములైన అచ్చ తెలుగు కృతులే తెలుగు వారి కవ్యచిచ్చనవి కావు. ఒక యైనిమిది కృతులు కేవల సంస్కృత భాషా ఘటితములు. అన్నయిల గీర్వాణమునకును హరించు అంధులు తమ సంస్కృతము నెందు

అకోగాని ఆంత సరకు సేయదు. మిగిలిన వానిలో సుమారేడు అనువాదములు. పంప్రుతము మంచి చేపిన తెనిగించులను దాసుగారు అచ్చ తెలుగుననే వెలుఱంతు ప్రస్తుతి వారి శఫతము. కాకన్నీ ఆడిసుంది అనువాద సాహిత్యమున కలవాటు పడిన మసాట కసిస టీ క్లూచుల నైన కాతచు చేయకండురా? ఆయి కారణములచే దాసుగారి సాహిత్యమునకు రావలసినంత పేదు ప్రతిష్టలు రాలేదు. కాని ఆ హరి కతులలో ఆష్టరూపమైన క్రమకపితాగానముకలదు. ఆ అచ్చతెలుగు కృతులలో వెనుకబడి కృతులకంపెను వెక్కుస్తేన నియమ మున్నును అతిమాత్రమైనహృద్య స్తోన వై శచ్చై మున్నది. సహి పూర్వాంధ ప్రొథ ప్రాణింధితుల గాఢపాక మగు పంప్రుతమునకు లేని చవి యున్నది. ఆ పంప్రుత కృతులలో కింకుర్వాణ గీర్వాజములైన ప్రయోగపిళ్ళిషములు గలవు. తాళిదాన కళాకౌశలము గలదు. కాదంబరి స్వాముత్సుము గలదు, పంచీత శుండాలముల చాఘూ శిరః కంప సమర్ప సామ్రాజ్యి గలదు. ఆ యనువాదములు మూలము మాలిమిని దక్కగొన్న వయ్య ప్పుతంత కృతి ప్రతిపత్తిని గలినట్లు కోటల పేళములై యున్నవి.

కవిత్వపరమార్థము

ఇక కవితామణిలన మించేక: త్రావ్యమైన శబ్దముద్వారా రమ్యమైన అర్థమును హృద్యమైన అనుభూతిగా పరిణమింప జేయనది కవిత్వమని నే నెనిగిన పర్వ నిర్మాచనముల సారాంశము. త్రావ్యమైన శబ్దము అనగా అనురూప శబ్దజాల పునః పుస్తరావృత్తి యని కాదు. లేక కొండరనుకొనునట్లు ఉచ్చారణ సులభములై వర్ష శస్త్రః పేయములైన వనియగాదు. సందర్భ సుందరములై, తదర్థశక్తి సందీపకములై ద్యుచితి స్ఫురణకరణ పటుపులై పీమలున్న పది కించునట్టివి. రమ్యమైన అర్థమనగా రాకేందు రేఖకాదు, రాజీవ రాజికాదు, రజనీ ప్రేయసత్తము చాపుఛీ మణిముతము కాదు - కవి కనీనికాష్టసీత మైన, యొక నిష్పత కుష్ఠరోగి కృమికాల సంకుల కులాయము కాయము, ఒక ముష్టివాని ముదనష్టవు మొగము కూడ రసజినమనోష్టములే యగును. అలోకక లక్షణమైన రసానుభవ రహస్య మదే. హృదయమైన యను భూతి యనగా ఉషస్సుషమాసుభగమైన యొక శుభ సమయమున ఉపరితల మరుశాదుణ కుండలిత శిలామండలమై, శిఖాంచలము నత్యోభ్యుదిత బాలభాను రోచి వ్యాచీ సముజ్ఞులమై, హొచునిద్ద రోప క్రమ రమణీయమై కన్వట్లు కాంచనగంగాకై లప్పంగమును మాచినంత కలుగు మరుచిరానుభూతి కాదు. ఆ మహిమాలయమైన

హీమాలయ దృశ్యమున శాంక శేఖరుని జటా విటంకము స్థారించవలె. ప్రియ వల్లభమైక్కు సల్లిల సంగీతము ఏన్నామ్మాచు కాదు తమపరి తదాయల్క భరమున నున్నామ్మాచు చునుక్కర్చ ఉపాచమున ఆ చుట్టూస్కూల్తి మారెలుగిచ్చుసమ్మ దదీ యమభూతి, వచ్చసపెట్టి జిలేచీల నొక యద్దుసేదు ఆర్గించిసమ్మాచు కాదు అష్టావ విషణో అద్దముల మందు ఆండ్రుసేన వక్కెరముసందు లేదుగా పేర్కుబిన పలు పేటల కెంపుల దష్టదుగళ్లీల వలె మాన్మ వానిని నోరూర కన్నార గాంచిసమ్మ దదీ గుండియ గు తక్కొన్న యమభూతి. ఆయా వ స్టేండ్రియ సన్నిక్కరము వలన అప్పటి కమ్మ డేరో యొక లోకివాసు వాసితమైన ఆమభూతి ప్రతి పతుపు, శితుపు, క్రీమి, కీటకము, గూడ పొందును. ఆమభో క మానవదే కానక్కర లేదు. సర్వ జ్ఞానేంద్రియములకును సాక్షిభూత మైనది మనమ్మ. ఆ మనశ్శ కి పండిన అదృష్ట వంతుపు మానవుడు. జన్మతః ప్రాప్త సంస్కారముతో, స్వయం కృషి ప్రలభి పరిణతితో, ఆలోచనాశిలమైన మనస్సుతో, నైక భావ వ్యక్తిక్కరణ శ కివంతమైన వాఙ్మాతో, పతుప్రవంచము నుండి తన పార్కక్యమును సార్థకముగ నిరూపించుకొని ఏ విషయము నైన ఆత్మసాక్షికముగ ఆనుభవింప గలవాకు ఆవిష్కరింప గలవాకు మాసపుము. అందుచే అతచు పొందు ఆమభూతి మందలో నొకపు పొందినటుండ గూడదు. చందిలో నొకపు పొందినటుండవలె. కేవల ఉడిట్టేవి పతుపు. అభిధచి జీవి చూసుకుము.

దాసుగారి కవితాశయములు :

పూర్వోక్త నిర్వచన వరమార్థమునకు అట్టు భూతమైన కవితాపద్మము కావలసినంత గలదు దాసుగారి కృతులలో. మందు కవి యన్నము కవిత్వమన్నము అయినటన్న ఆశయము లెట్టివో పరిశీలింతము :

“కవి స్పృజ్మితయా మూర్తిః కావ్య మేతచృచరమ్
న కశ్చ ద్వస్తుతో భేదః కార్యకారణయో స్తయోః”

అని వార వక్కుణ (ఛా. కచ్చపింపుల కీ), కావ్యము లోక మంత్రాని లోగోపగలచనియు, కపి వేదమూర్తియైన భగవంతుని వంటి వాడనియు, అనగా అత్మాక చుచ్చప్రశ్నయనియు, కవికని కావ్యమునును గల యనుబంధ మవినాభావ చనియు, అసగా కావ్యచత్తని ఆంతర్పంగ సంతాన చనియు భావము. అంతటి ఆకాశములో లోకభాంధపు దనిపించుకొన్న వాడెల్లు ఏకైక వ్యక్తిగా

రాజీంపురాన్నదో అస్తే లోకమలో ప్రతిభావంతుడైన కవి యొక్కడే వరమ నొఱ్ఱులు ఏ పెరుగేంపటించియు, చతుర్మిథ జ్ఞానపాశములటను కావ్యమే ఏకైక సాధక పాశము సంగితము ప్రష్టుమైతే సాహిత్యము తత్పరాగ మనియు, ఆ సికతయే పుటుమియు. కైపల్చిమే తద్దన మనియు, దాసుగారి యఖిప్రాయము (మా. పుట 44). చుట్టిమేకచే ఆయన పత్రుపి యొక్క అంతర్యము నెట్లు సంభావించిరి-అతడు ప్రస్తుతస్తామృతి. పర్వమాతమయుటు, వరవశ పుథయోగుదు, చిత్ర సంకల్ప టోగులు, దైవాధిన మనః ప్రేవృత్తి గలవాటు గాక స్వతంత్ర రచనానిపుణుడు, దుష్టమృత్తి చెత్తులు. పత్రీ నీఘుటు, కళాచణుడు అని (మా. పుట 79). కవి లయము, కావ్య మన్మము ఇంతలే సమదాత్త భావన చేసిన అంతర్మాణు లఱడు. పత్రుం లిఙ్గము లన్నియు ఆయన తనలోనికి తాను తొంగి మాసుకొని చేసిన నిర్విశమలే యొ లంచన నెనిగిన వారందరు గ్రహింపగలరు. సత్కువి తన కావ్య దశ్మించున పర్వపద్మములను విశకలితముగా ప్రతిఫలింప జేయగలచు. ఆతని వలె లోక కల్యాణ కరణ మన్మయల కసావ్యము. ఎంత ప్రతిభను ప్రదర్శించి కైలీ లాలిత్యము జాలువార ఎంత దసవంతముగా చెప్పినను “తారాశశాంకము” వంట కావ్య మనత్మావ్యమే యగుననియు వారి ఆశయము (మా. పుట 50). ఆశయముకాదు ఆచచము. తమ పలుక్కుటులలో వ్యాపినల రూపముగను, ఉపమాద్యలంకారముల రూపముగను, విషయగటముగా తగిన సంచాపములు వచ్చినపుడు సరేసరి, ఎన్ని లోక వెషమాలను వాని ప్రాణస్నాయిపులను బ్రథి పరిశీలించిరో చెప్పలేను. తమ హరికథాదిక కృతులలో భక్తిసుధలను మాత్రి పుథలను నిరైపించుట కాదు. దేశసంతయు తిరిగి తిరిగి, ఊరూరు, వాడవాడలు, హరికథా కాలాంత్రేషములు సేయుచు, సాంఘ సమమ సందర్భములు కల్పించుకొని భగవండ్రుక్కని; దేశభక్తిని, సమాజ ప్రమర్శము, భారతీయ భవ్యభర్తమును తన జన్మ క్రిత్వముగ భావించి ప్రచారము చేసినాట చాసుగారు. 8-3-1933 న విశాఖపట్టణమున జరిగిన యొక మహాసభలో “శ్యంగార సర్వజ్ఞ” బిరుద ప్రదానమున క్రపులైన దాసుగారు తమ కృతులందు సలంక శ్యంగారమును సమచితముగ పోషించుటయేగాని తారాశశాంకకారుని వలె వెంచ్చుడను ఇంచుకెంత మేప మీరిన వారు గారు.

సహజకవితాశాలి :

“సహజ కవిత్వశాప”నిపరించి చెప్పుచు వారు - ఏ వేదబములు లేక కావ్య వోసముల మజుగించి ఆనందోపదేశములు జనానీకమునకు కలుగునటు జగద్ధితముగ

కవిత చెప్పుననిరి. “పింతవలే బ్రాత సంగతి వైద్య దీంచ” ననిరి (పుట 50). డాసుగా రెట్టువగా చెప్పినపి ప్రాతకథలే. కాని ఆ చెప్పుటలో ప్రపంచమై కథ యందు నొక మాత్రమై వరిష్టరమును జూపిరి. అసలు కవితలో నుస్ఖ శహస్రమే అది :

“దృష్టి పూర్వ అపిహృద్యాః కాపేః రస పరిగ్రహతే
పద్మే నపా ఇపా భాంతి । పంచమాస ఇవ గ్ర్ధుమాః

ఆవి ఆలంకారిక వచనము. సహజకపీత్వశాలి యనుటలో వారి యుద్దేశము Poet by temperament - అనగా “I am a poet inspite of myself” అని వక్కాణించిన ఔరను మహాకవి వంటి వాడని. అసలాయనమే ఆ సహజ కవిత్వ శాలి. ఏ విచ్ఛయించునకు గురువు లేనట్టే ఆయనకు కవితా గురువులును లేదు. ఆయన కటలకు భగవంతుడే గురువు, విజ్ఞతకు లోకమే గురువు, కవితకు హృదయమే గురువు. సహజ కవిత్వ మనగా వెన్నెట్లుండ వలినో డాసుగా రెంత చక్కగా చెప్పిరో చూడుడు;

గి॥ సాగి తమ్మెచ్చున్న వచ్చు తీగ కరణి
సాలె పురుగు కెదుపులోని మాలు వలెను
దబ్బున్న దొర్కి పడు కొండదార మాడ్చి
సహజ కవిత బయల్వుడి సన్నుతీగను. (పుట 49)

ఆ యువమ లనుపమములు. సత్య ప్రేత్యయ స్థాపనాచార్యకములు. ఎట పట్టి చూచి నను ఆయక కవిత్వ మలవోక చెప్పినట్లుంచును. సహజత్వ ముట్టి పశచండును. వ్యాసపీరముప్పజ్జ బాసికపట్లు వేసికొని గంటముతో కవితాకలకంరికి గండక తైర వేయునట్లుండదు. స్థానశాలలో జలయంత్రపు తుంతుర్యైని మేన త్రుళ్లిన లాడి నంత బయల్వెదలు కూనరాగము వలెనుండును. బహుజన్మాంతర సాంద్ర సంస్కర బిలమున ఆయన అలవోకగా చేసిన అధరస్వందము లందును మధురిమలు తోణికిన లాడచండును. ఆ పద్మము, లా పదము, లా కూర్చు, లా యూహాలు పొన్నుమండి కప్పులోపోసిన కాఫీ బ్రదవనవోష్టతవలె సద్యః స్వాద్యముగానుంచును. సహజకవి - ”బ్రతుకున సుంకం బెఱుగక - స్వతంత్ర రాజ్యంబు సేయుపభువు వలె’.... పతిప్రతవలె సత్యప్రతి వలె నిత్యసంతోషియని యెకవో వాక్రుచ్చిరి

(పుట 53). అంత సహజకవిత్వశాలి కనుకనే ఆయన అంత సర్వతంత్ర స్వతంత్రు దాయిమ.

“ఎందుకో పెద్దలు పదిక స్తోర్పణీచిరి
యాట పాటలు గౌల్యాన కనువగునట
తెల్ల ముగ నున్న నలిగిన తెన్ను మాని
త్రోక్కుఁడెడత్రోవ నా వంటి నిక్కుఁబోతు” (పుట 48)

అది పెద్దలు నదచిన త్తుత్త మార్గ పైనను తన కంత పదదని గఊసుగా సూచించిరి. “మూర్ఖే స్తోతీయః వంధః” అన్నటిది. అయితే మూర్ఖి సుచుటల క్లిమటు. కషితా జీవాచుపులైన కావ్య పోతుపులలో ప్రతిథ గలియసి. ఆది కవితకఁ ప్రాణ సారము. ప్రతిథా సహకృతమైన స్తోత్రమి నిత్య ప్రత్యేగ్రము. ఎప్పటికప్పుడేదో యొక సవ్యాపిష్టుక్క తత్క్ష్వభావ జీవలత్తణము. అందుచే దాసుగారివలె ప్రతిథా సమగ్రు చైన కవి ఘార్యకి ప్రోథ మార్గములు తన కెంత నచ్చయున్నను తన డంత తానేస్టుచుకోసును. జీవితమన చహజన మార్గానుసరణ మవశ్య మపాశేయమే గాని సాహిత్యమన ప్రతికవియు ఎవరి దారి వారు చూచుకొనుటయే సుంచిది. ప్రతిథావంతులైన ప్రాచీన మహాకవు లందరు చేసినపని యదియే. లేకున్న కవిజగ త్తున వారికొక వ్యక్తిత్వమే లేదు. విశిష్ట ప్రస్తుతి యుండదు. దాసుగారి యోహ యదే.

ప్రాచీనకవి ప్రతిపత్తి :

అయితే తృణీకృత బ్రిహ్మాపురందరుడైన ఆయన దుర్విదగ్ంలగు ప్రతి స్వరులకొక పెడనరపు కొర్రువలె గన్నింతురు గాని హద్దుమీరిన యహంకారము గాదు వారిది. ప్రాచీనుల మీదను పెద్దల మీదను గౌరవములేని గధ్యములుకారు. తన “జగ్గుజోతి”కి తాను ప్రాసికొన్న వద్య పీరికలో—

“కావ్య రచనకు వాల్మీకి కావలయును
తగును వ్యాపు దొకండె శాస్త్రంబు దెలువ
శక్తి లేపి నెఱిగియు లజ్జనొఱంగి
వేతవలె నటియించెద విధి వశమున.”

అనియు ఈ ‘కచ్చపి’ 50 వ పటలో—

“కాళిదాసుని పథువంక కావ్యముఁ గను
గొనియు, భవభూతి నాటకమును జావియు
పాణి గడ్డమర్సియుఁ గవనము జెపు
వెఱవఁ దచ్చిప నా వంటి వెళ్లివాఁడు”

అనియు తన వినీతిని మనస్సాను వినిష్టుత మధురాభిరుచి ప్రవంతిగ ప్రకటించు
కొనిరి. ఇంకను వలుకృతుల పలుతాపుల వారి కవితాభిరుచులు కొన్ని ప్రకటించు
లైనపి. ప్రప్రాద చరిత్ర పీరికలో —

“హూర్మ కపు లందరున్ గచ్చ హజ్ఞ లందు
భాగవతు లయ గోపనీ పాకముగను
గృతు లోనచ్చ వధికుల సంస్కృతమున జయ
దేపుఁ దెనుగును పోతనం దెలిసి యొంతు”

నని చెప్పుకొనిరి. మరికొన్ని తాపులగూడ పీరిచువురను ప్రశంసించిరి. దాసగారికి
పీరిపై సేదో ప్రత్యేకమైన మట్టువ యున్నదన్నమాట. దానికింకేమి కారణమై
యుండును ? ఆ యిరువుచు నీయన వలెనే జీవనమునను, కవనమునను వరమ భాగ
వతులు, ద్రాష్టవ పాక రింపువులు . అంతేగాక కపు పిన్నటసుండియు పోతన
భాగవత పీయనకు భావగతము. పంచవర్ష దేశీయమైన ప్రాయమున భాగవత
వతన ప్రాపీణ్యమునకు బహుమతి నందిరి. ఉపరి పోతనయు నీయసము సహజ
పాండిత్యధరీఱులు, అంత్యప్రాప ప్రవణులు, ప్రవీఱులు. జయదేవుచు సీయనయు
మధుర సంగీత మధితాంతరంగులు. మెకసి ముఖ్యచును వరమభాషుక ప్యటుభులు,
ఈయన కించునటి మరియుక జగదేక మహాకవి గలడు. “షైక్ష్మయురుని వంటి.
కవి న భూతో న భవిష్యతి” అనియు, “తన కావ్య దర్శణంబున జగము నెల్లఁ
జూపిన మహానుభావుడు భారతీయులలో వ్యాసుయు, అంగేయులలో షైక్ష్మయురుని
నా యభి ప్రాయము” అనియు తస నవసస తరంగిణే పీరికలో భంకా బణ్ణయించి
చెప్పిరి. కాళిదాసు కంటెను షైక్ష్మయుడు సథించినిగా సంభావించిరి. దానికి కారణము
షైక్ష్మయురు కవి“జగచ్ఛక్షు వగుటయేకాదు_ “షైక్ష్మయురుడు సహజ పండితుడు
ప్యటంత్ర కల్పించు చతురుచు, వరుల క్షట్టపాటకు లొంగక యథేచ్ఛగాఁ గావ్యంబు

రాజుక్కుడు. పుటీయుం చెట్టు శబ్దంబులను విజేచ్చానుసారార్థంబుల వినియోగిం చెసు. కాకిచాసుఁడు శ్రూచిస నిఱంభనములకు లోఇది కృతు లొనర్చే.” (చూ. శ్రీ రారాయణచాస ప్రాప్తికము — పుటు 163). ఈయన కచ్చివుచ్చిన గుచుపులే షైక్కులుచుట్టు నుస్సుచి. అందులకే ఈయన కంత నచ్చినా డాయన.

సదుసత్కార్యవ్యాపివేచుటు :

ఆ షైక్కుయర్కుశిచాసుల రసపోషణ విషయమై తాము రచించిన ఇంపుచ్ఛ్రాంతము సవరణ తరంగిటి పీఠికలో సదుసత్కార్యముల గురించి తెల్పుచు చాసుఁడు - “మనసున శింపగు శ్రద్ధాప సమూహము కావ్య మనఁదగినది. జనుల కే శ్రద్ధాపమూహమువలన పునసున కుల్లాసము గలిగి సత్కర్మాచరణమున శాశ్వతము కలువో యట్టిచి సచ్చావ్యాము. జనులకు భయ శోక జుగుస్తా క్రోధ పుటు బుట్టించే దుర్ముఖుస్పఃః బుర్కోల్పునది యసత్కార్యము.” అనియు, ఉంచులోనే కవిత్వ ముఖ్యత్వాత్మకమును, ప్రయోజనమును వికదీకరించుచు. “రసము ఒవసీయక యచుకష్టాన్ని చెప్పుట, సందృష్టప్పది గల పద్మయోగము, స్వతంత్ర ముగ కథను గల్పించి యష్టార్మ మగు నూహం దెల్పుట, అతుకుంచక పద్మము లల్లుట. పంతిత పామర రంటకముగ చ్ఛాదుమధురోచిత శబ్దంబుల న్యాందు చుసిపుటయు కవిత్వమున మఫ్ఫ్యంళములు. సర్వసాధారణానుభవమును యథోచితం బుగు పెల్లి జనుల హృదయంబుల కెల్ల రస మువృత్తిల్లంజేసి నీతి నోప్పథించుటయే కొరకండగు ప్రయోజనము” అని యుద్ధాటించిరి. వేరొకచో - “ఖ్యాతిమీర మంచి కావ్యమున్ విరచించి కవి తాను తరించి లోకమున్ దరింపించు” ననిరి. తమ ప్రవ్రక్తిదచరిత్ర పీఠికలో - అంధప్రాయమైన హృద్వ్య ప్రబంధానుకరణమును గ్రహించిరి. ప్రోథకల్పనల పేర అనుస్తతమగుక్కి షట్టావనా మార్గమును నిరసించి ఆప్సిద్ధములు, ఆప్రయుక్తములు నగు పదముల ప్రయోగము నీసడించిరి. వైశ్వర్య మనుపేర పేలవత్తుము ప్రదర్శించుటను తెగడిరి. (చూ. కచ్చపి - పుటు - 13). లోకపు మానిసులలో తలచినట్ల చెప్పువారును, చెప్పినట్ల చేయవారును మిక్కులి యచుదు. ఆ యరుదైన వారిలో మిగుల నరుదైనవారు ధాచితాంతకరణ శిరోమణి డాసుగారు. ఆయన ప్రకటించిన కవితాశయము లేక అయనకవిత కవశ్యము చెల్లయను.

ఇ.క కుఠురాళ్లయోసు ॥

తమ దైవ వారిచెక మథురాళ్లయమనే భంగ్యాంతరమగ పాశంగాఖ గు
కమన నిట్ల సూచించిరి.

సీ॥ చిఱుతాలపై జిలజిలయెఱు సేలమేద
నీటిపై లక్షమణ్ణ దాయు జూచి
పాసాత సలవోటు బూరి రెల్లసు జేప
వచ్చు జింకల కూర్కు పొం జూచి
మహాగులు జిఅలాడి జెపిపు బోట్లసు
చౌలియండు నేసుగు పోం జూచి
దువ్వు ముద్దుగొనుచు దొడ్డుబుల తోడ
రాటూచు చెంచెత నీయ జూచి

వుర్కనము సేయుచున్ ఘూర్చి వనములంము
బిలుకంబుల పీటుల పుయకాలకుము
స్వరము గటుచు జెటుల పులందు
పద్మములు బ్రోము భాగ్యాంయ పుచు వెప్పుచు ॥

అసలు దాసుగారి వింత నిస్ర్గ కుఠుర ప్రకృతిని, బహుళ కళా సుపథికామ్రని జేపి
నది వారి యభిజన మజ్జాద నావరించెన సువర్ణముఫీ సజీవ ప్రోతస్యానీ పరమ
పచుణీయ వరిస్తే ప్రకృతి. ప్రకృతిసప్తర్ణిలొ రసప్రాప్తగా భావించెన ఆ ప్రసాదము
భావు డా రపంగిణీ సము తుండ ఉపంగముల గణుల సులగలక్కలో కీర్పు వాసిర
నికంజ ఉండిన సంకుల కీంకీరాతే సమపేకళా పూర్వాంగ కెరతే లలిక కెల కూచి
తములలో విరిపించిన సంగీత సుప్రస్తుతి కచ్చపీత్రుచులను, కనిపించెన కువితా సుప్రస్తుతి
దగపాసములను తన కళాభిరుచి వికాసమునకు సరచకుఱవుగా గ్రహించెను.

దానక విత్తాదర్శవు

కథిత్వ మహాత్మ్యము :

దామగారి నిర్మాచానంతరము 24-1-1945 తేది అంధప్రికలో శ్రీచెళ్ళపిళ్ళ పెంచటచాస్త్రిారు “గానమనందు వలెనే కవిత్వపండుగూడ శ్రీదామగారికి విశిష్ట స్థాన పొయక కష్టదు” అని వక్కాణించి యుండిరి. ఆ వైశిష్ట మెట్లిదియో యావకాశమూ పరిశీలింతము. ఏ కవికైనపు అతని సాహితీస్ఫురమునకు ప్రభానము లైన యుపాధులునాలగు; ఉహాలిత (Imagination), అనుశీలనము (Observation), విషయజత (Information), అనుభవము (Experience). కని సామాన్యాత్మే తే అతే దే విషయము నేయపాఠి సాక్షయించి అవిష్కరించుచున్నదో తేలిపోవుట. అదే మహాకవియైతే అతడు కవ్యమును అనుభూతి సాక్షికముగనే అవిష్కరించినట్టంటును. అయితే సుహకవియును సామాన్యకవివలె సంఘోప జీవియే. ఇప్పటి అనుభవ వరణామమునకు నొక అవధియుండును. అతడెంత మహాకవియైనము తత్కావ్యగత సద్విషయములు నతని అనుభూతి పరిధిలోని పేయై యుండుత కవకాశములేదు. కాని యతను ప్రతివిషయమును తన ప్రతిభాప్రక్రమున నుస్కాక్ష్రఫు మందు సాక్షిత్వరింపజేసోని, అంతస్సన్నన్నిధి చేసికొని తా సనుభ వించినట్టుగనే ఆవిష్కరించును. అంచులకే సామాన్య కపులవాట్టులు చెపుక్కువు, చుడికించుట. అందు పేరివట్టుచేసే గాని చూర్చువుండదు. కూతిన్నామే గాని మన్న ఇత్కుమందదు. మహాకవుల వాక్యాలు సద్గ్రేహుద్యములు, సహృదయ నై వేద్యములు, క్రతిమంతములు. అర్ధగంభీరములు, చిరస్మృతజీవుములు. లోకమున శ్రూంగారమును పోషించిన కష్టసెందరు లేను? అందులో నెందరు కాలిదాన భట్ట దాఱ జయదేవామరుకుల చాయలకు రాగలరు? అట్లి మహాకవులును కాక, వట్ల సామాన్యాలనుగాక మధ్యసముగా మరియుక కోవ కవులుగలరు - విదగ్ధమాత్రులు. తపచు మన మెష్టులకు ప్రాతులైన కపులలో ముక్కులు ముఖ్యిసము వీరే. సామాన్యకుల చేతిలో ఇత్తడి ఇత్తడియే, పుత్తకి పుత్తడియే; పిండలి పిండలియే పిప్పి పిప్పియే. అదే విషగ్నుని చేతిలో నడితే నిరాకార కనకశలాక నిషుణతమై నగిషీలు చెక్కుకొనును, నగల రూపము ధరించును. మహాకవి చేతిలో ఇత్తడి గూడ పుత్తడియగును. ఇదేభేదము. ఆకోవకు జెందిన మహాకవులలో కోటికి పడగెత్తిన వాడు నారాయణదాను. ఏమందురా?—

తచువోజ॥ తొల్లి ఉటి వారు చదువుకొను తెల్ల
 తోచివారలక్కఁ చెందోవ జూడుటఁ,
 మళ్ళి ప్పుటెడు తెప్పల్ హన్నించు మంచే
 మందిచ్చ నిచ్చులుం త్రితికించు కొడుకు. (కచ్చపి-పుట 49)

భారతీయుడైన మహాకవియే అనగలదీ మాట.

“దరణిం జీకటపేక చప్పు వెలుగున్ దర్శించు కందోయికి
 నృతీ యే వస్తుష్టలైనఁ దోచనటు నిన్ థ్యానించు నవ్వొని క
 దీర యాలోకవికారముల్ మాచె రహంతేనిం గన్ప్రాప్తా
 ఆదయంగాఁ దస జీవితంబున పుహత్త్రాయిఁ : మార్క్యాదారాయిఁ :

(కచ్చపి - పుట 58)

అచుచున్ బంగచుండి దాని దగు చాయన్ పేఱు పేయంగ శ
 క్రూము రానుచులు లిజుగం ఛడపరా చయ్యారె లిస్సుంపే; చ
 క్రమునం గోణము రీతి నారయఁగ నీత్రైలోక్య మేపారి నా
 శము శ యందునఁ జెందుచుంచు పరమేశా : మార్క్యాదారాయిఁ :

(కచ్చపి - సుట 58)

ఆ ఊహలో నువ్వుచి కుహత్త్వము, దాని నుచ్చోపుచున్ విన్యసించుటలో
 నువ్వుది కెత్తుము.

ఏవంఐద కవితాదర్శన మనోజ్ఞానిసంగి దాసారి పాటసారి, ఇది బహువార
 ములు విశ్వవిచ్ఛాలయ పటవరీక్కలటఁ వతనియమై ఒకతరము క్రిందట విశేషప్రచార
 మునందుండిన కావ్యరాజము. అవిద్యావరణములో అవతరించిన మానవజీవితము
 ప్రజ్ఞానప్రాణివడసి సార్థకమగుట లూందలి పసుత త్త్వము. ఇది యొక గూడవసుమయ
 కావ్యము. (Allegorical Poem). సంఖ్యాతమన నెప్పుదో భూతోద్ఘుటుడు
 కుమారసంభవమును గూడవసుమయ కావ్యముగా చేర్చినాచు. కృష్ణమిత్రుని ‘ప్రభోధ
 చందోదయము’ వేదాంత దేఖించి ‘సంకల్పమార్థోదయము’ నీతరగతికి చెందినవే.
 తెనుగున పింగళి మారనగారి ‘కూహర్షోదయము’, చల్లాసూరయగారి ‘పీవేకవిషయము’,

పీచే వెంగంగారి “త్రయ్యగ్రిష్మవ్యవస్కాషపభ”, “మహారణ్యపురాధిపత్యము”, ఇటీవల వెంసిన చేపోయి (గుంటూరు జిల్లా) వాపవ్యులు శ్రీ శేషగిరిరాయల మహాకాలీన ము, మహాగుణి కూడ ఆటి సాంకేతికరచనతో సాగినరచనలే. బాటసారియందు త్రయ్యిచే మంద్రోచయాదులందు వక్త వేదంత ప్రశ్నేన యొక మహార్థ విషేచన చుట్టూచుక్కమూగా సాగినది. విషయము స్వభావతః గహనమయ్య రచన ప్రసాద గౌర ప్రవక్త్రమైనందున భావుకున కది యొల్ల కరబదరమైనది. దీని రచన కాలము నాటి కాంగారి పయకు పైలాపచ్చియి (పి. 25 నం॥లు - క్రీ.శ. 1888) - పిన్న కంచుస్తుప్పటి చ్ఛాదయ పరిపాకము గల పెద్ద రచన చేసిరి.

ఇది స్వతంత్ర రచన. చిక్కని తెలుగు పలుకుబడిని చక్కని పచనము చేసిన రచన. తగిన మోతాదులో సుచ్చమందరములు, స్వకపోలకల్పితములునైన మనోజవ్యాప్తిలకు లావల మైన రచన. బాహిర్మైన రచనయు, అంతర్మైన భావన యు, అక్ష్యతక్షము, నపేలవమునైన సరళయే సౌష్టవముగా నెగడిన బిహిరంతర బిందుస్తుటి ఉపాయి. దాటారు పుదురాసు, మైసూరు, హోరా, పైదరాబాదు మున్నగు మహావగామిలందు హరికథాకాలక్ష్మీపములు సేయుచు నడుమ నడుమ బాటసారి ప్రయ్యములనుటండించుచు తల్రచ్యలైన ఉన్న భాషీయులకోన మలవోక వాని కాంగాను పాచాము సేయిచుంచు వారు. అందుకొండరి కోరకమేరుకు తదుపర పరిష్కారమైన ఆర్గానిచుచునే పైలయించిరి. వారి జీవిత కాలము నందే బాటసారి పలుతడవలు ఉన్నిటి చేప్పాచయులచే బహుధా సంభాషింపబడినది, సమీక్షింపబడినది. ఆ సమీక్షలలో, ఇం సంఖాచకత్వమున గుంటూరు రచయితల నహకార సంఘము గతవత్సరము వెలయించిన “శ్రీ అదిభట నాయిజున సారస్వత నీరాజనము” అను బ్యాహాద్రీంథమున పొందుపరుపబడిన, డాక్టర్ అమరేంద్ర, శ్రీ క్రోవ్విడి రామం, శ్రీ చెఱుపుష్టి జమదగ్ని శక్కానారల సమీక్షలని పరిమితియందు లఘువులయ్య పరిషత్ నుండిఫువులు గావ వానిం జూడడగుండ.

AUTHOR'S PREFACE

THE story embodied in this book is an allegory of human life which begins in sheer ignorance and ends in perfect knowledge. In writing this small poetical work my main object had been to present to the Telugu reading public an attempt at something original as to plot, coupled with vividness of natural descriptions told in easy Telugu devoid of all the artificialities of the usual ornate style. This system, I venture to hope, would be acceptable to cultured readers whose tastes have been mellowed by the ever-advancing modern Literature of the West.

I beg to dedicate this humble book to the Hon'ble Rai Bahadur P. ANANDA CHARLU, Vidya Vinoda, B. L, C. I. E, F, M. U., one of the best friends of Telugu Literature, as a small token of my ever-lasting gratitude to him.

VIZIANAGARAM,
1st June 1933 }

A. NARAYANDAS,
Principal,
Maharajah's Music College.

భాషణార్థికి గూడాదంపు

ఈ పాట సామాగ్రిక నరక విముఖం దగుచుఁ బూర్జుజన్మ వాసికులు కొడుగేనయాత్ముడు, వారసుతులు విద్మావివేకములు, మహాన్మాధికిల్లార్థము, ఉషణబ్రగిల్లిన కొండ పాపము, నూడికొండ ప్రశ్నాతీ, సాంస్కృతములు జాగ్రత్స్వస్వసుషుప్తులు, ఏడంతరవు కైపులు లిపువడెనిమిచె గదులుగల మొంటికంబము మేడ సత్కాతు వులు సప్తాయములు, అరిమధ్వరములు, పంచకోశములు, నాల్గు పుక్కాశ్వములు, త్రిగుణవికారములు, ప్రపుత్తినివృత్తులు, బ్రహ్మ పడవి, కంబముపాథి, రాజుంపతులు జ్ఞానవైరాగ్యములు, చెలిక తైలమూర్ఖులు, తోలిరాజధాని యైహికము, రెండవ రాజధాని యొమస్మీకము, గుటుకంబము క్రమము, ప్రాత శాశ్వతుము, నూత్న వధూచులు భక్తిప్రశ్నలు, వలపుజాబుపనిషత్తు, బటుసారికి స్వదార సుత పునర్స్వమావేకము కైవల్యప్రాప్తి, గుఱుము బుద్ధి, బాకు తుపాకి బల్లెమొంపెలు సాధనచతువుయసంపత్తులు, పులిపూడులు రాగద్వేషములు. జాగిలములు ప్రవతములు, ఆసవము దీక్ష. దాది సంప్రదాయము, గడియారమాయున్న. ఉంగరము ప్రపత్యభిజ్ఞానము, వాసదేపతా ప్రసాదము, మామ గురుడు, భావ సభ్మిండు, విశ్రోమ్ము బ్రహ్మము కై స్థాపించుటానికి వ్యక్తిగతములు కొడుగుచుంట యాత్ముని సహజ క్రీడలు జాటసారికి వ్యక్తంతకును వేదాన్తపురముగావధికి ముట్టులు వ్యాపు. ఈ బాటసారికి స్వకల్పితముగాని యింకొక భాషాకావ్యమున కను వాడ మెంత మాత్ర మున్నాదిందుదత్తుమ తత్పువము లచ్చ తెలుగు వివరింప నలవికాని పద్మార్థ ప్రకటనమునకు మాత్రమే యించు మించుగా స్తుతించినవి. మొత్తముపై దత్తుమతద్భువము లడ్డ దిడ్డముగాఁడఱుచు పవ్యకావ్యముల నోనిపి తీయని తేటు తేలుగునాటు పుల్మలస్తులస్తుచువా రుభుయ భాషల పర్ముతీయవణా సాప్తర్యపదులు కపులింఁ మాఁచుగాఁచగదు. ఈబాటసారికేన యాదుచు బాదుచు నెలుగు పూర్తికు నే వినిపింప మొదలిణిపుడు నాయాడిరు ఎదినాలుగేందు.

ఈ బాట సామాగ్రిక నరక విముఖం దగుచుఁ బూర్జుజన్మ వాసికులు కొడుగేనయాత్ముడు, వారసుతులు విద్మావివేకములు, మహాన్మాధికిల్లార్థము, ఉషణబ్రగిల్లిన కొండ పాపము, నూడికొండ ప్రశ్నాతీ, సాంస్కృతములు జాగ్రత్స్వస్వసుషుప్తులు, ఏడంతరవు కైపులు లిపువడెనిమిచె గదులుగల మొంటికంబము మేడ సత్కాతు వులు సప్తాయములు, అరిమధ్వరములు, పంచకోశములు, నాల్గు పుక్కాశ్వములు, త్రిగుణవికారములు, ప్రపుత్తినివృత్తులు, బ్రహ్మ పడవి, కంబముపాథి, రాజుంపతులు జ్ఞానవైరాగ్యములు, చెలిక తైలమూర్ఖులు, తోలిరాజధాని యైహికము, రెండవ రాజధాని యొమస్మీకము, గుటుకంబము క్రమము, ప్రాత శాశ్వతుము, నూత్న వధూచులు భక్తిప్రశ్నలు, వలపుజాబుపనిషత్తు, బటుసారికి స్వదార సుత పునర్స్వమావేకము కైవల్యప్రాప్తి, గుఱుము బుద్ధి, బాకు తుపాకి బల్లెమొంపెలు సాధనచతువుయసంపత్తులు, పులిపూడులు రాగద్వేషములు. జాగిలములు ప్రవతములు, ఆసవము దీక్ష. దాది సంప్రదాయము, గడియారమాయున్న. ఉంగరము ప్రపత్యభిజ్ఞానము, వాసదేపతా ప్రసాదము, మామ గురుడు, భావ సభ్మిండు, విశ్రోమ్ము బ్రహ్మము కై స్థాపించుటానికి వ్యక్తిగతములు కొడుగుచుంట యాత్ముని సహజ క్రీడలు జాటసారికి వ్యక్తంతకును వేదాన్తపురముగావధికి ముట్టులు వ్యాపు. ఈ బాటసారికి స్వకల్పితముగాని యింకొక భాషాకావ్యమున కను వాడ మెంత మాత్ర మున్నాదిందుదత్తుమ తత్పువము లచ్చ తెలుగు వివరింప నలవికాని పద్మార్థ ప్రకటనమునకు మాత్రమే యించు మించుగా స్తుతించినవి. మొత్తముపై దత్తుమతద్భువము లడ్డ దిడ్డముగాఁడఱుచు పవ్యకావ్యముల నోనిపి తీయని తేటు తేలుగునాటు పుల్మలస్తులస్తుచువా రుభుయ భాషల పర్ముతీయవణా సాప్తర్యపదులు కపులింఁ మాఁచుగాఁచగదు. ఈబాటసారికేన యాదుచు బాదుచు నెలుగు పూర్తికు నే వినిపింప మొదలిణిపుడు నాయాడిరు ఎదినాలుగేందు.

బోట సారి

- ఉ॥ ఒక్కమహానుభావుడు ము - కూడినధియూచుచేసి ముఖ్యును
స్తోత్రోత్సమానులు నిజ - దార్శనతార్థును తెలుగులో
ప్రాణులు వ్యాధకి - వారలు సుస్థితిలుగాంచే జీవి
షాక్షైను బాసారియు - యిక్కుఫ్ఫాక్షి యిష్టిష్టై 1
- ఉ॥ ఎచ్చుటినుంటి సేనిచటి - కెట్లులవచ్చి తీఁ గహ్ను లేపియు
ఇచ్చినఁ గానరాదినియు - నిక్కుమ రోమిసి ఇంక్కు మొత్త నా।
ఉచ్చైర్షువై వినబడుఁ గ - టూ తెలిసెన్నది డ్రెష్టేటుఁ బె |
వచ్చున నీటితాఁకువడ్చి - ప్రాంకుచు నెఱున నొక్కుచేర్పిక్కు 2
- ఆ॥ చిన్నుకొడుకుతోడు - జెలియ యేమమ్మేనో |
కొండతగిలి యోడ - కొటుబడిన |
తెన్నుతోచుండు - తెఱపిని దిటుమబ్బు
గ్రమ్ము కేయిమిగులు - గానరామ || 3
- ఆ॥ ఇట్లు బాటసారి - యెంతయు దిగులంవి |
కడువివేకశాలి - గానఁగ్గొంత |
ప్రెస్సుత్తిల్లి ప్రేమ - ప్రదెంచ్ లేక విరాళి |
చెంకి ముద్దరాలి - పొందుతలఁచి || 4
- ఉ॥ పాపపు దైవ మెంతపొర - పాటూనరించెను నన్నిగిత్తును |
యోగ్య హికవాణి యోవికసి - తోత్పులోచన నిన్ను బాసి యొ
ట్లోపును జాముక్రింద మన-ముంటిమి ముచ్చుటలాడకొంచు నా |
పూ సరిపూర్ణం చంద్రవద - నా మనకీర్క బుణంబు చెల్లేనా?||

ఆ॥ అనుచు సామ్రాజ్యసీల్చి - యతఁడెటకేలకు ।
దిమ్మాచీఱ డెండ - ముమ్మలింపు॥
అశసినటి యంగ - ములఁ గూచుకొని లేచి ।
నిలిచి నాలుడెసలు - కలయజూచి ॥

6

క॥ కాసీ దైవము ఱాక్కుడు ।
కా నను దెచ్చితివి యెట్లు - తో సీమాఁదన్ ।
పూని సయిరింతు నదుగోఁ ।
బై నెగడుచు తూపుఁ - తెల్లవాఱుచునుండెన్ ।

7

చ॥ అనుచతఁడంతఁగాంచే జట్లు - లానిలసంచల దూర్మార్గమాలికా ।
మునవికటధ్వని ప్రపబల - కస్థినముత్సువమాన రమ్ము నూ ।
తన రవిబింబ మొక్కుఁడెసఁ - దక్కినచక్కులఁ బిక్కటిల్లియు ।
క్కున సడుమిన్ను దన్ను నొక్కొండనుదండనుగాంచి వెండియున్॥

గ॥ తోడరి యక్కొండనదుము నె - క్కుడనొ తోల్లు ।
కొనుచు వడిస్తేఁచలేక హాఁ - రునఁబిఱుంది ।
క్కెడ్డిలన్నఁడుకొండల - సీడ్డుకొనుచు ।
నేపుమైప్రదుల్లిపడు సెల - యేఱుఁగనియే ॥

8

గీ॥ కాంచి యతఁడచ్చై క్రొతల్లో - కంబునందు ॥
నున్న తీరున నచ్చెరు - ఎంది వేఱు ।
వంకఁ బోలేక యెద్దియు - న్నాలుపోక ।
తెంవుతోఁ దుదకాయేటి - తెన్నువచ్చై ॥

10

సీ॥ ఆయేటి కిరువంక - లం దేటవాలుగ -
మెట్లు మచ్చినయ్యు - మిాఱినెఱయు ।
బడినమామిశ్చు - పనసలు నిమ్మలు -
నేరేశ్చు మఱివింత - తీరుచెట్లు ।

తపనెడ గెలుతో - సింహాస వంగిన -

క్వరంపుబనుములు - రెండుతోవి ।

ఎనచల్లు గొస్తుగి - పోదరిండు నుండండు -

జన్మిపూర్వాదేనియ - లింగు - చోట్లు ।

కమ్ములకు వింతపండుతు - కొండ కుండకు

మాచుచీక్కురస్త్రోషీకీఁ - తోక్కుపడుచూ

కొండ సగమెక్కు - నెమ్ముచు - గొనుపుంచు

కూరుచుండెను సంపంగి - గుమ్ముట్రోషు

11

క్షి నెమరువేయచు లేట్లు - లీడల నార్ లోఁ -

బొడలలో నెమలులు - కుమురుకొనియో!

లోఁతుమడంగుల - లీఁతోక్కె నేన్నలు -

పందులు బురదలఁ - బాదుకొనియో!

కొమ్ములపై జేరుకొనియో - గోఁతులు పుల్లు -

లన్నియుఁదొఱ్లల - నణఁగజొచ్చు!

లోవలఁబడి పులు - లాప్పలింతలుతోనె -

నొందులలోఁ బాము - లూప్రుఁలుచ్చు!

అడవిసందడిత్తగై న - ల్యుడులయందుఁఁ

జెలఁగి పొగచిమ్ముకొంచు కా - చిఁచ్చుహెచ్చు!

రెండుజాముల వేసవి - మండిపదుచుఁ .

గొండబీఁటలు వాఱుగ - నెండకాఁచ్చు!

12

క్షి ఆయ్యెండ తాఁకు వడియున్ |

హోయగఁ జలినీరుచల్లు - నాయేటిదరిన్ !

రేయవడుదాఁక నిదుర |

వోయి యతఁడు ఫేలుకాఁచ్చు - బోలుపుగనంతన్ ||

13

గీ॥ కషలినవ్యాచుఁ బొంగి సందడు లొనచెటా।
గప్పరపు శివ్యైవలేడంద్రు - డొప్పమిాతు।
గొండయంతయు మెండుగ - వెండివాఱు।
బండువెన్నెల కన్నుల - పండువయ్యు॥ 14

ఉ॥ అంత సతండు కన్నులకు - హాయిగవెన్నెల గాయగాంచి తా।
సంతయు సంతసించి పర - మేశునిపై దనభారముంచి ని।
శ్రీంతఁ జనంగనెంచి శటు - చైర్గట నృరికించి దారి యొ।
క్రైంతయుఁదప్పిపోక సెల - యేటిదరినృడి యేఁగుచండఁగన్॥ 15

గీ॥ పులుఁగు మూల్లులు. బెబ్బలి - బొబ్బరింతా।
లడునినందండ నెమ్మది - కడలుగొల్పా।
తపఁబుచతండు నడిరేయ - దాఁడు నడిచి !
దాఁకుడ్దుగు నొకుకొండ - తగులజూచి॥ 16

చ॥ ఇదినొక్క సూదికొండ తెఱ-వీయఁక యాసెలమేఱు దీనిలో।
పు దొలిచి వచ్చుచున్నయది - పోవఁగ నాకిటమిఁద దారియొ।
యుదిచటఁబ్రాద్దుమాఱువఱ - కాఁగెద నంచొక చాపరాయ వే।
నుదియఁగమోపి మింటిదెన - గన్నొసుచు స్వలపోసె నిటులన్॥ 17

గీ॥ వెల్లబాటిన జాబిలీ - వేగుజుక్కా।
యును దివంబున వెలయుచు - నున్న యట్లు।
చిన్న కొమరునితో ముద్దు - చెలియ తేలు।
చుండుగాబోలు మున్నీట - నిండుదొఱఁగి॥ 18

ఉ॥ ఎక్కుడి నావరుఁత లభి - యంచె నహ మనపాల దిక్కులే।
కక్కట నిన్ను బాసి చెలి - యూ యటులొంటిగనుంట ప్రవాసెనే।
ప్రముక్కుడి దయ్య మింతపని - పుట్టునఁటంచు నెఱుంగనైతినే।
చక్కని నిన్నువంటి సతి - జన్మశతంబులనైనఁ గల్లునే॥ 19

క॥ అని చీట్లు స్తామ్యసిలి నె।
టునుడెల్వైన్చంది యంత - టు సేగుబు వ్యా।
సినలాగు ప్రాద్యపొడుమఁగు।
గముగవ సేరొత్తుకొంచు గము - గౌనిశెలుచన్॥

20

గీ॥ ఛోర గారడిసూర్యండ - యబ్బరంబు।
కద బ్రతుకువతె సీకర కొశలాబు;
అల్వభోమంబులన్నాపి - యఫికదివ్యా।
ములను గన్వట్టనీయక - మోసవుచ్చు।

క॥ అనియట్లు బ్రతుకుపై రోఁ।
తను బట్టి యసూయవ్వటు దనకతుల ని।
చ్చిన లోకచాంధవుం డన |
క నిష్టురములాడి యతుడు - గమనోన్మఖుఁడై॥

22

క॥ పరికించి కొండయావల |
కరిగెఁ నొకలోయదారి - నారసి యందున్ |
జోరఁబుచు నెట్లుకేలకుఁ |
జెరువొక్కటిగాంచి దాని - చెలువున్చుగడేన్ ||

23

సీ॥ చుట్టున గట్టులు - పెట్టినయుట్టులు -
బలు కొండల నెవండు - నిలిపినాఁడు |
నీటిముటుముదాక - నాటిన లుట్టుల -
వృష్టప క్రులెవండు - పెంచినాఁడు |
కనుచూపు దూరంబు - గాఁ జదరముగ నెం -
తయు లోతుగ నెవండు - ప్రతియ్యినాఁడు |
పలువన్నియల తామ - రలు కులువలు నర్మ -
మాం నారెవ్యఁడు - పోసినాఁడు |

పుష్టివైచ్ఛిద్యై మహాశూ యూ - హోంపఁ దరము ।

యే మనుష్యులచేత కీ - యింపువచ్చు ।

నేను చూచిన స్థాన్యేకూ - నీనిలోనఁ ।

దొడరికాఁబోలు నిక్కోండఁ - దొలిచిషియో ॥

24

క॥ ఇటులభ్యురపడి యాడెడ డా ।

తటాకమున స్నానమాడి - తపసున్నని మా ।

ఇట్కుకై పొక్కుచు సంజలి ।

పుటమ్ముతో నీరుపట్టి - పాగడన్నాచ్చెప్పున్ ॥

25

గ॥ అడలుగొలిపెడు చీకటి - కడలినుండి ।

కడపి మముగాచు తకణి! నీ - కిడెడ్రమొక్కు ।

అహితములఁ గొట్టి గాప్పమే - ఛ్యాచరించి ।

యేలుచుండెడు మిట్రి: నీ - కిడె జొహరు ॥

26

క॥ అనుచర్యై మొనఁగి రెండుపుఁ ।

దినఁదగు దుంపలోకొన్ని - క్రీసి నమలి తీ ।

యసి నీరుత్రాగి బులుకొ ।

నృసీడకు స్టడగి యత్యేడు - కూర్కున్నత్తచీన్ ॥

27

చ॥ గిరులదరంగ నొక్కుమెక్కి - గీఁకరొదల్చైల్డేగె నంతట ।

నరణి వడంకునట్టులఁ లు - దంబులు చప్పుడుతోఁచే చిమ్ముటసోఁ

గరములఁబట్టి చెట్టులు పె - కల్పుషు ఏనులవీచుకొంచు న ?

త్వయరముగగొండలీనిశ పె - ధంబున నేనులు చెర్యాచేరఁగన్॥ 28

గ॥ తమ్ముమాలిన, ధుక్కుంబు - ఉగసిలంచుఁ

దలల నలరించు లిమ మూడు - ఐసులను గావఁ

బూని చాచిన నీడల - ముముఁచుకొనియేఁ

బూదపంబులు నడిమింట - భానుకోప్పు

29

అయ్యికము సెఱపు జెనుగొను!
గొంతున చతుడించుట్టి - కోనుకెక్కేను జి।
శ్వాసించు సేపుండి మములు।
గుబ్బాన కీఁ కోఁక్కేను - కోని చెలువార్ను॥

టీ॥ కొమ్ములైండ్సేన్స్ నే - క్రాఫ్ట్స్-గ్రూమ్ములు గొన్ని జలమ్ము వీల్చిపై
జమ్మును కొన్ని తామరఱ్య-క్రెస్ట్షవ ల్యూపించుఁ గొన్ని తోం
జమ్ముల స్టెచ్చివాంసు క - బాలున మోకునుగొన్ని పటుపం।
తమ్ములనీఁదుఁగొన్ని మొయి-తాఁపులఁజ్ఞాక్షు నుగొన్ని యేనుగుల్.

గీం ఈ నైయోధమ్మల్లిషులు - ఇంవిక్టిశు
 జెసువులోపలు జెరలాడ్ - పరువులికచు
 మారుకొను చెదుకేసుచుయోరు చునికి
 మూలలకుజేరే బడనుటు - బోదుజూకె ॥

అ) అంతశ్శము - నందుండి గ్రహ్యం
 సాతుండోక్కాయున్న - తాలయంలూ ।
 డెందమలరుగాంచి - క్రీందికి దిగి మేళీ ।
 పూవుఁదోటునుండి - పోవుచుండి ॥

నీ వ్యవై పుజూచిన - నా వై పునె క్షమ్యై -
 తావులేనెడు ఏంత - పూవుఁబొదలు ||
 సేవంకుగుఁగోన్న - నావంకే ఘలి -
 యంచు నానావిధ - వృత్తపక్కు |
 లే దిక్కుబరికింప - నా దిక్కుననె సన్న్తి -
 తము నీరుచల్లు యు నైములు మరియు
 చే తట్టుగాంచిన - నా తట్టుననె తీర్చి -
 కట్టినమామయ - కుట్టిమమ్యై !

లమ్మెతాసంపుఱు పెన - యన్న నతండు !
గనుచు గలయందు విహరించు - కరణీజనుచు !
బంటిపాటున్నకై వగ - పొంది యంత!
లోసఁ చన చెలిఁడుఁచి యి - ట్లు పలవించే॥

శీ॥ వీంచియంబుల విప్పి - పెండ్లి యాటల రోప్పి -
యాడు నట్లువపీటు - జోడుజూచి ।
తెన్నమిఁచారికిఁచంబు - తలిరుబాకువిడెంబు -
వాడుకోయిలమ్మన్న - దాడీఁ జూచి॥
పడుతెత్తోడుత నచ్చ - పండు గుజురు మచ్చ -
టోడుచు దినుచిల్క - ప్రోడుజూచి ।
కచ్చ తేసెల మెక్కి - కొమ్మె కౌగిటుజొక్కి -
పాడులేఁ చుమ్మెద - కోడెఁజూచి ॥

లంత గంతుల హోచ్చి ర - వంత నొచ్చి ॥
సేర్పియనుచు మెచ్చి ని - ట్లూర్పువుచ్చి ॥
బయలు కౌగిథులకు జొచ్చి - హాయలు విచ్చి ॥
నచ్చి పొగులుచునుంటేఁ జొ - న యటువచ్చి

35

గీ॥ ఇన్నిసోదైముల నూచి - యేఁగుచుంటి ।
మనసునకు నిచ్చతగులదు - మజీ యదేము ।
కాని తలఁపున మెలఁగు - చక్కని వెలంది ॥
చిడ్లన్నాప్సి యంట కీ - యడ్డులేము ॥

36

గీ॥ అనుచు వలవంతులూఁచు - నతఁడు రేయి ।
వడినవేళకు నాదివ్వు - భవనమునకు ।
వచ్చి యాలోనికి నొచ్చి - యచ్చెరువుగఁ ।
నచటి వింతలుగని యటు - ల్ప్రబహియై॥

37

నీ॥ కమలకృతియుఁ జుట్టు - కైవార మరకోసు -
గలిగి యేడంతస్త్రములు జెలంగి ।
మొదచిదా నంకణమున - కేను తెండు నా -
పయి దాని కాఱెట్లు - వరుసతోడ ।
నొకొక్కటియె తగ్గి - యుండె గదులతోక్క -
తనకు నంతరవు నం - తరువ్వుక్రింద ।
నొకొక్క బలుకంబ - మూఁతముగా నిలు -
వున కొండువన్నియ - పొల్పుమీఱు ।

థాన్యరాశులకుఁ దొలియం - తస్తు సీటి ।
యంత్రముల కవ్వలిదియు మూఁ - డవని వంట ।
కావలది యూరగింపుల - కైదవయది ।
సభుకు నా పైది శయ్య కర్చునకుఁదుదకి ॥

38

ఇ॥ ఔరా యేమి మహాద్భుతంబిది నిజం-ఇా? చిత్తవిభ్రాన్తియూ?
యేవీ యౌవ్వరు గానరారిచట నూ-హొంపున్ ర్ముంబు కా
దే రాజ్యాంబుననంటినో యెవరిటో-యూ స్థాధురాజుఁబు నా
నారత్మాంచిత్తమై తనుంబుడిపి యూ-నండంబుగావించెడిన్॥ 39

గీ॥ అన్నియంతస్తులందు న - నతుకు లేక ।
వెలయు రతనాలు బలుకంబు - ములుగ దూల ।
ములుగ గోడలుగాఁ దిన్ని - యలుగ బళిక ।
యట్టి వింతలు నెఱియునెం - దేనిగలవె ॥

40

క॥ ఎచ్చోటనుండి చూచినా
సచ్చురువుగ మేడయెల్ల - నగపడెడుగదా ।
యచ్చుపురతనంబగుటం ॥
బెచ్చుగ నిదియుట్లు మాఱు - మెఱయుచునుండెన్ ॥

41

క॥ అవునా ‘కీఖ్నైదోభో’ ।

భావిష్యతి య నున్న నిచట - ప్రపంచమ్యోన్ ।

దివిజేశ్వరునక్యిన సీ ।

భవనోన్నతిఁ బొండనెళ్లు - ప్రాప్తంజోనో ॥

42

మ॥ నరులా? కా ననిహేషభావమిచలు-న్నాస్సించుట న్యోల్యులో ।

దురు నన్నెన్నవ్వరు పల్పరించ రిది యోదో మాయకాఁబోలుబా ।

వుకె యిచ్చోబను లెల్ల జేయటకుఁగీ - లోపుమృదంగెనోబిం ।

బొరిఁ గాలోచితరాగతాలముఁస - మోగ్గంబుకావించుచున్ ॥43

గీ॥ అసుచుఁ దుదిమిద్దెపెనుంక్కి యూతుడు మగి ।

యూడుబొమ్ములపింతు - నరయిచుండ ।

గొంతలోపల గంట కం - గుమని ప్రమోరో ।

వెంటనే మేడలో విత - వెలుఁగుతోఁచో ॥

44

శీ॥ చుటు చెలువలు గొలుఁఁగ సాంపుతోడు ।

జీలుగు తసముద్దుకోమలి - చెటుబటీ ।

చుక్కులందున రోయని - ప్రక్కనోప్పు ।

చందురునివలె నోకపాదు - సాహితోఁచో ॥

45

క॥ అద్దివ్యోన్నరుషుడ తుటీ ।

సుదినలక్ంబులూడి - భోచాలుకొల్పోన్ ।

ముద్దియచేత్తినోని తుపె ।

ముద్దెకుఁడని వేల్యుబ్బుకీ - మించి నుత్తించెన్ ॥

46

ఉ॥ “కారణకారణాఖీలా డ్రగ్తురిపాలక విక్కునూప నం ।

సార విదూర ఘుఁరకులు - చమ్ము కయూంబుథి సర్యోవనా ।

ధార యశోపశోర విభాగున్నసేయ చరిత్రిభుక్తును ।

న్నారనమోఱస్తుత్తే”యనుచుఁడత్యుడై యతుడంతదిగ్గున్న ॥47

గ॥ పలుకులెవ్వియులేక్ ప్రమా - నృడినవాని।
నార్తిమూర్తిభవించిన - యటులున్న |
దిన్నమొలవాని మిక్కిలి - కణ్ణియున్న |
శాటసారిని గ్రంచోని - పలికెనిట్లు॥

48

ముత్తుకోకిల॥ ఛౌర యెప్పుషపీశ్రు నిప్పుక్కసంద కెంతయు మిడై సే।
తీసున న్నోరంగలినాఁచు-చెగ్గున న్నుముఁ జూచి సే।
న్నీరుసించెదవేల నిన్నన - నెమ్ముపుట్టెను మాకు సే।
యూరుపేరు విస్తర్న వేడుక్కలూరుచుస్తువి తెల్పుమా॥ 49

క॥ అని దువ్వులువ నొసఁగిన।

నొని మొలపై బిగియుజుట్లు - కొని లేచి యతం।
డసె నా యొలిక్కతోఁ గా।
నొ నలందున వేడిసీరు - గొబ్బుసజాఱన॥

50

మ॥ అనఫూ! యేమని తెల్పువాడ సినుఁగు-న్నార్జున్నగ్గుఁచ్చయం।
తనె దారాత్మజులున్న చోటు వెదుక్క-న్నాబోయు తోఁంబుఁ సె।
మృన మాళ న్నోనసాగె సంగిములకు-న్నార్జున్నక్కమాబు స్తవ్యు।
య్యేను సుస్వప్పుము సేక్కమాసటుల నెంతే ఫన్స్యుఁశన్స్యుఁచ్చితీన్॥

క॥ మున్నిటి నావ ముహ్వసఁ।

జన్మి కొడుకుతోడ ముదు - చెలియు తోలంగా।
స్తన్నిటుఁ గొండదడుపుచు।
సెన్మోయిక్కట్లు దాటి యే - సిటులుంటిన్॥

52

గ॥ అనుచు నీట్లు ర్పు నిగుడింప - నల్డు మిగులా।

జాలిపడి శాటసారి కె - సేలుపుట్లు।
తండ్రిడి నీవలె నీవాదు - తస్మీబ్రతికి।
రేము సైరించు మందు మే - లెనయువచ్చు॥

53

- కొ** తెలివ్వన్నోని కేడచిసయది।
 కలవలైచలపోసి హాయఁ - గనుమని నుఱవు।
 న్నోలిపించు వీంతపూర్వాదే।
 నెలఁజ్ఞోస్త్రసేసీ యూతు - నిన్నోటోస్త్రముచున్॥ 54
- గీ** తుడుచుమిచియు కా దొర - గొబ్బసంజని।
 చేడెలస్తూడ్ మిచ్చుటు - లాడుకొంచు।
 అశటునన్నిఁచే పలుఁచవు - లారగించి।
 యూటువాటు వెన్నెలు - కై టునుండు॥ 55
- సీ** సన్నపుష్టుపెలుఁఁఁతోఁ - గిన్నెరజతుఁచేసి -
 లేఁడుపోఁగఁబుఁఁఁ - భాడునొక్కతో॥
 యదిగుఁ జంచురుఁడు నూ - కందె చూడుఁడియని -
 యేలిక్కమోము ము - ద్రీడునొక్కరే
 చెల్లు కే నెన్నెల - చీరెగ్గుఁత్తిని -
 తోఁపులూఁచి నవ్వుఁ - దొడుగునొక్కరే।
 యూతులో నాకెవ్వు - రెనమని నున్నని -
 రతిసంపు దిన్నుఁపైఁ - బ్రాంకునొక్కరు॥
- కోయఁలు రైక్కిరించుచు - నుంయునొక్కతీ।
 యైద్దియో తలపోయఁ చు - నేడ్దునొక్కతీ।
 యేమియుల్లిరిచుని కుఁపుఁ - బ్రామునొక్కతీ।
 సోలియుఁకెడు నొక్కరే - చొక్కునొక్కతీ॥ 56
- ఉ** చల్లనిదేయు తైమ్మురలు - చక్కిలిగింతలువెట్టు వెన్నెణుఁ -
 ల్చుల్లఁఁసప్పు నెచ్చులియుఁచ్చునిమోము మగుఁడు నిండు జూ।
 బ్లిలిగనెంచి సందియుఁ : విడుగముద్దిఁ యందు నిక్కు-వం।
 * బ్లులు శఱ్ఱఁఁయు స్థాను నో - కీంత పరాకున సంటు మా ఉప్పిన్॥

గీ॥ ఒక్కసు లెఱుగక వేడ్కుల — నోలలాడు।
ఎంతివలేదానుగూడు దా — రామ్పుషుచు।
తంపులోనును చెలియ ద — త్వ్యాలు జెలంగు।
పురుషు బొరుపాటుతోఁ దడు — బాటుచెంది॥ 58

ఛౌ॥ నుఁడే యొట్టులవచ్చినాను పసివాఁ — డెవోఁ టహన్నోఁ డహో।
స్తోమీఁ ప్రాణము మళ్ళీచేరినటుల — న్నుచేస్తదూ కెంచ్చు య
న్నుమోదంబును గోఁగిలించుటకు డాఁయ సైల్చుతో నాసవం
బీఁ మోసంబొనరించేగాని చెలియేఁ యచ్చు సిగ్గుంచినన్న॥ 59

క॥ ఒని యందశోక్కు మొగిఁ బఁ
కున్నన నొండొరుగాంచి వవ్వు — కొనిరంతుల మిం
ల కణఁగసాగెన్నుక్కులు।
ఫెఱువెంట స్థందమాయ — వెలవెలు బాణ్ణు॥ 60

సీ॥ ఒంటిపాటును బొక్కు — యరువయి కెంచ్చుక్కు —
విన్నుతూర్పునుదూత్తు — వేగుజుక్కు।
త్తుక్కులు జాడించి — ముక్కున్నోడించి —
కొకొగ్గురోకోయని — కూసెగోడి।
నీటితావులఁదాతీ — తోఁటల గడితేతీ ..
యొడలు చల్లనసేయు — చుండెగాలి!
యొదుజాములపద్ము — గాఁదోఁచునికుఁబొద్దు —
పొడమెదునని చాటు — దొడుగె గంబు।

పటులెడుఁబాసి పిటలు — బయటుఁబాత్తులు
డలలు చేక్కించి మొక్కులు — చెలువుమీత్తు!
బలిమితోడుత నిద్దుర — బరువుజాత్తు!
డెబుఖున స్వేసవిప్రేయు — తెల్లువాత్తు॥ 61

గ్రీ అంతఁ ననుచంతిఁ భాలకీ - యందున దొరా
 చెల్లాలు గొలువంగ నగదునఁ - జేరఁబనిచి
 తుచ్చువుకె పిల్లువచ్చిన - యడవి వాంగ్రు
 సర్వసచి భాలుసారితో - సనియెనిటు॥ ,

62

శాస్త్ర వేయకుఁ బింబవచ్చిపు డేంగనోబులు వే రమ్ము వె
న్నొండ్రాజుమునెంట్రు ఎం-వోక్ పుట్రాంసూపి పేరీఁట్రైగ్
జు లంబస్థాటులు సేర్పి మై.సఖుఫ్రూ-నటుబుగావించి బా
ద్రుంబు ల్రాగిలముఁడుగి యుర్కై-వల్లాచి యే తెంచఁగన్ ||

63

గీ ॥ తానునొక్కవింత - తరబడిగుఱంబు.
 ఆమెచుఱంళలించి - బయలుదేచీ।
 గడియలోన నొ - కాఱడవికిఁజేరి॥
 శాంతసారిత్తోడఁ - బలికైనిటు॥

64

ము చెలికాడు యదె కొష్టు పందిబురవ-నిట్టాడి యావై శు వే
జట రలుక్కన్నాపువలె స్తంగెకు రవం-తైన నిగుల్లోంద కా
వ్యాళచే యాఁటియేబుట్టమంచుఁడనవా-ర్వంబుస్వదిస్తూఁటి యూఁ
స్తుపైదాఁటుఁగజేసి వెంబడిపిలుం-చన్నబ్బలేమునుచ్చినన్ || 65

४# మెస్త్రీష్వ లేక బ్లైము।
 తొడలోనిముహకొను చదియుఁ - దునియలు చేయన్।
 వడి నీఁపెంగ్రుచ్చి దాని।
 నృహనై చె న్యాటసారి - ప్రభు వాసనఁగన్॥

66

ఆ॥ అంతలోనొక్కం ద - హ పాదుసా కోలు।
 వృలియడిగోఁ గనుగొఱ - పోతునొడుఁ।
 గఱచి నొక్కలోసుఁ - బఱచుచున్నదియని।
 .. విన్న వింప తేడు - వేడ్కుమిఱాఱ॥

67

మ॥ బళిరా తేచులు జాగిలాబు లుసో - ల్యాజెసి పోనీకుడా।
శులినంచు నెలికానితో మిగులు ద - న్యున్చొంది బాటుల్చా।
కులు చేంబట్టి బిరానఁబోయి యచట - నోంకేమియుసేక కా।
న్ను లనిప్పుల్లురియంచు బెఱ్చులియైద - న్నుయునగుండేసివన్॥ 68

క॥ ప్రేమువడియుఁ బొగాచాటువా
మాటినటుల బాటసారి - షైయాదాటుస్సు।
రీఁచె శులినోట నాటుచు॥
మాటెనతఁడు తన్ను మేటి - మాటికిషైచ్చుస్సు॥ 69

ఆ॥ ఇట్లు వేఁటనెఱపి - యేపారుబడలిక్।
లుడపఁబానకంబు - లాని గుఱ్ఱా
ములను మార్చి రైక్కి - ప్రోలున కరుగుచు।
బాటసారికిట్లు - పలికితేఁడు॥ 70

క॥ ఓయన్న యంతవాడవా
నీయొర్చున్నావు తెంపు - నేర్చునంటిన్।
నీయికిగినదెల్ల నిడెద,
హాయిగ నాయెద్దనుండు - మా యఁకమీఁదన్॥ 71

క॥ ఎనిమిది యామడలు వెడలు।
శును మఱియంత కిరురెట్లు - పొడవ్వున నీ సే
స్తుని పటుమెటులుండెన్॥
కనుమా నలుకడలఁగడలి - గాచుచునుండన్॥ 72

గ॥ దొడ్డకోలనుండె నికోగ్గండ - తూర్పునందు।
నదియు నీకంటఁబడవచ్చు - ననుకోనియైద।
అందులోఁబుట్టి పట్టుము - నంతఁజుట్టి।
ఖించి యాపెద్ద యేఱు పం - డించుచుందు॥ 73

- క॥ నిన్న చునచూన్న విందియు।
యెన్నఁడికోటఁడు దొలిచి - యెవరొనరిచిరో।
యెన్నన్నాటము మే షుండి।
యెన్నెన్నోతరముఁబుండి - నేలుచునైనన్ను॥ 74
- గీ॥ ఇంకఁబ్బుఁబుఁచేరితి - మిటకు నాలు।
గామఁడల మేర షునకోట యలరుచుండు।
గడియలోగాల్పుఁపై బొగ - పడవమోది।
నేగుదుము రమ్ము వడిరు - బ్రొదైక్కుకుండ॥ 75
- ఆ॥ అనుచుఁవన్నుఁగూర్చి - తనపటుముగుట్టించి॥
ఖాటసారితోడు - దేటపజిచి।
యతనిఁవోడుకోనుచు - నాదొరయేగు నా।
యేటికాల్పుఁపుఁగుడి - యెడమలండు॥ 76
- లయ్యగ్రాహి॥ నింగికీఁడెలంగి తువ - లంగలిసి పందిరి వ -
లెం గడగి సీడల నో - సంగుబలుపోకల్
సంగడినెసంగి నల - వంగముల కొమ్ములఁబె -
నంగి కొనసాగు విడె - ముం గొలుపునాకుల్।
రంగుమెఱుఁ బండుగొల - లం గలిగి నిచ్చెనలు -
వంగినయనంటుల బె - డంగయిన మోకుల్।
ముంగళుఁ బొసంగఁజలు - వం గొనుచునంటు లెన -
యంగఁ బరహం పలు తె - అంగులగుమ్మాకుల్॥ 77
- చ॥ చెలువుగఁ గాచు వేర్పనస - చెన్నఁగి కొబ్బరిబార్లు రేవులా,
నోబలుపుగ మేటియయ్యెలల - పోలికనూడలడించి మించు మా
ట్లులు దమయున్ని చెప్పగ మాఱుంగగువాడలు నూర్లు ప్రత్లెలు।
న్నెలనలు చావడుల్చుభియు - బచ్చన్నిపై రులతోబొలంబులున॥

ఆ॥ కనుచుబడవకాల్య - కట్టలోఎదూటే।
మబ్బులందు డాగి - మఱల మజలఁ
గోచు ప్రోదుపగిదిఁ - దొడరఁగ సెష్ట్టుటే!
బట్టువారికెళ్లఁ - బసిఁడినిడుచు॥

79

చ॥ చనిచని మన్నెకాఁడు తన - సంగాఁకాన్నిస్సూచే సెమ్ముఁడో।
కనుమదె పెద్దయేఱడవి - కైవాఁ నోకలు మిస్సుఁకుటుఁచుం।
డ నెటుల నైడుకోసుల వె - డల్సుఁ ర్మాంపుఁలుఁసీసీ వాఱుచుం।
డెనో యెటులన్నిరంగులు వ్హాఁడి స్తునుఁరాకుఁ ప్రొంగుఁచుండెనో॥

81

ఆ॥ అనుచు జెప్పుఁచుండు - నంతలోఁబెసుఁటోఱా।
వలె దమ పొగపడవ - పట్టుము దుః।
గొనఁగ నాల్గుజోళ్లు - గుఱుముల్చున్నిసా।
బండిమాద వారు - బయలుదేఱీ॥

శీ॥ ఆమడచదరమై - యంతట సేటి సే -
రుబికించు పెన్నుర - లొప్పుఁ మించఁ
పెద్దమేడలు కల్చి - విర్ధివియై దిదిన -
యట్టు తిన్ననివాడ - లంకాఁరారా
మన్ను గప్పుఁచు బోగ - మేటిమబ్బుఁటఁ లేఁ -
జెదరియంగళ్లుఁపై - జెలఁగుఁచుండి।
సందువెటుఁగీక - యందఱున్నాజూరు
కడపలరాకపో - కలను సలుపు॥

చిచ్చుగాంప్రును వెలయాంప్రు - పేరునకుఁ
న స్తులుగు వెలయాఁచుండు - సగచుఁసేముఁ
దనరువింతలు పేర్చేరఁ - దన సకునకుఁ
జూపు చా దొరయేగెడు - చొప్పునందు॥

82

చ॥ తెరువునోకింతలేక చను - దెంచెడు మూడేదొలంగఁబుచ్చు బు
ల్యరికి వట్టాట్టమాడ్చులు త - జుక్కున నెండకుఁబొల్చు పన్నులా
న్నశ్చగు తుపాటుమానిన సి - పాయినశమ్ముల జోత్సుచప్పుడు।
లోవైబొరిబూర్కా అవశు - లుస్సొనుచక్కటేచిక్కటిల్లఁగన్॥

శీ॥ తడఁబకి కొప్పులు - నడఁగఁబయ్యేద -
లెడల మేడలపయి - కెక్కువారు।
కమలారజూచి దీ - వన పాటపాడీ దో -
సిత్సుతోఁ బూవులు - చల్లువారు
పట్టమునండలీ - పడఁతులకు స్థండ్రి -
వలెఁ గోకీలిషునంచు - నలరువార్కా॥
తగవు శాక్షింతయు - న్నప్పనోర్లుడు నిజ -
ముగ వేలుపేతఁడని - ప్రమేక్కువారు।

నోము డోరసానిదేయని - నొడవువారు।
సాగసుఁగాఁచి విత్తాకుసఁ - జోక్కువారు।
నగుచుఁ వెలువలు గసుచుండ - సాతఁడంత।
శ్రోన మెళ్లవఁ దనకోట - లోనికర్గా॥

84

క॥ ఆకోటకు నలట।
ప్రొకొరమగఁడుయు న్నోజు - ర నసాధ్వములొ।
ఆకోటలోని మేడలు।
కైకొన్న సాగసులఁ బొగడ - గ నశక్యములొ॥

85

అ॥ అట్టి నగరిలోన - నరుసువలె వ్యాట।
సారి కొల్పుబడుచు - స్థంతసంబు।
పడయజొలక దొర - కడకొక్కునాఁడేగి।
కుమల సీరునంచు - చనియెనిట్లు॥

86

ను॥ అకటూ రోగికి విందొచ్చునటు లీ - వందించు థాగ్యంబు రి।
 తుకదా చెల్పుశాసి మేటివలవం - తస్తందు నీ సంగడీ॥
 జికి రాజీ తుమ యూర్ బాధవుడనో - స్మృపాపు పోనాడి నే॥
 నికి నైదేగుయ నాలుచిడుల మజే - నీ తీరునస్తాచెదన్॥ 87

శీ॥ తాను ముందుగలేచి - తానముగావించి -

పొందమ్మివలె నాకు - మోముచూపు।
 విల్లు నీటుగఁజేపి - యొంతయు న్నోర్చింజవు -
 బూరు వంటలు కడు - పార మేవు।
 నేఁబైతేడని మళ్ళి - యేతేర నా యడు -
 గులఁబుట్టి నిమిరి బ - డలికఁచొఱ్ఱు
 వామాట కెన్నుఁడై - న న్నవదాఁటక -
 నానేరపొట్టిది - యైననోపు॥

కలిపు లేముల నిల్లోక్క - కర్ని జరపు।
 నన్నిటికి నెక్కుఁడ్చు - ఎర్రాడ నెకపు।
 కరము బీదలుపై ఎని - కరముపరపు।
 నట్టి యల్లాల్సి బాసి నే - నెట్లులుందు॥ 88

క॥ అని పగచు భాటుసారి॥ -

స్తు యెకిమాఁధూరడీంచి - కనికరమున ని॥
 ట్లనె నన్న యంక సకలా॥
 స్ఫునిలేద్వాక మేతుమాట - పలికెద నిదుగోన్॥ 89

గ॥ పట్టుముస్సేరునపుడై నీ - వారికొత్తు॥

సరయుబంపిన బంటైలు - దిరిగివచ్చి॥

చ్చల్లగా నీపడుతెయ్యు - న్నిల్లవాఁడు॥

బ్రుతికినారంచు నిష్టుడై - పలికిరి చుమ్మి॥ 90

కు|| ఆని చెప్పిన విని సంచిష్టి

ముఖు వేష్టుచు సబ్బటిఱు - వుప్పిరిగోవఁగా

పునసునఁ కుకులు యొడితు॥

సస్సఁచూల్కి కొంత లిచి - యతుఁడిబ్బనిమున్॥

91

శౌ|| నున్న శైంచిన త్రిణ్డి! గాచ్చిషయడా!-నాపాలిమే ల్యైల్వ వా

ఉన్నఁరా రెంపులై సాఁ - బ్రితీకి తా-మున్నారి? యెందున్నవా

శైంచ్చిక్కిచ్చుటిక్కి, దెంచుకు బం - ట్రీంకెటులసైప్పి నా।

శైంచ్చినాకోఁ మాల్కున సెలపి మ్యా యంతయు ల్యైక్కెదన్కి॥

గీ|| అసుచు ద త్రుపుషుమాశు - నతనితోడా

పరుసీటులు బలై విను సంది - యంబువడకు।

మసమిటకు రాకమిన్నె నీ - మగువవచ్చి॥

యొటియోవ్రాసి చనిపట్టు - లెఱుకేపడియె॥

92

కు|| అనిచెప్పి యమ్మగాడా!

తనిఁవోత్స్ఫూని యోడకేను - దాపున నింపొం॥

నిన గంటకంబముషకు!

నని యందలి వ్రాతనిట్లు - చదువఁదొడంగెన్॥

93

చక్కెన్కు|| పెనుగాలి నోడమున్నిటు గొంపుపై - విడిచెడన్

పెనుకొన్నయంకెదో నావయండఱ - న్యునిచితెచ్చు।

పసుఁగటుకొన్న యాతండోకండె క - సృషకయుండె॥

నినుగొల్లుఁ గంబమా వానిఁ గాంచిన : న్యేదకంబంపు॥

95

గీ|| మేటి యటుచదువఁగ విని - శాటసారి।

తాను నోకనూతుమాఱు ల - ధ్వానిజదివి।

ఆమెసులు చెప్పుఁడీ - యని యడిగివ॥

గొందఱచ్చుల నిట్లు పే - ర్యోవువొడఁగిరి॥

96

చ॥ కిల్లాదులమిాచే యూగరప్పు - బీన్నవలైనఖొంది జాటు మేఘ
నెనుఅనవరింపు బోకమొయు - నిండుగమాసిన చీక్కాటి పో
న్నెఱప్పును జూచు లేషిర్టాచే న్ను లుత్కుబు గాంచుచూప్పులా
నెనుఅప్పుచు ఒల్లిగుల్లైడైను - నీయుల పాచుచుటేంతి కస్పుడైన్॥97

గీత్తి తెలిమొగలి పువ్వులేతడే - కుల తళ లశా
గలుగు చెక్కిర్చునుండి వా - ల్యునులనీయు
నలుదను త్రియములవలై - బడుల నీడు।
చెలువ వలవంత కొకవింత - కెలువుడెచ్చు॥ 98

క్షత్రి వినుమిటకు డాక్కడ వృధణి
సెనిమిది యూమడలమేర - నెసుగినపట్టం
బున కిచటి సరకులన్నోను॥
జనుడెంచిన యోడ నీడు - చాన్ననెచ్చున్॥ 99

గీత్తి సెలపొడుపునొడు నీముద్దు - చెలువయిచటి
దాదియొక్క తె చిఱుతనో - దార్చుచుండి
వంటకంబులఁగొని యిది - ప్రాసినీని॥
గావుడనిమాకు బెక్కురూ - కలిడి చనియై॥ 100

క్షత్రి అని నమ్మకంబు పుట్టించి
చిను గొండ తెఱుగువుబొంగి - చెలిష్టినులు గి
ట్టినమాడ్చుఁదోప నొకకొంచి
తనిలిచి యూభాటసారి - తలపోసె సుటుల్లు॥ 101

ఆ॥ కట్టుకొన్న చెలిమి - కట్టులఁడస్తితి
గట్టు న్నెన్నువాఁడ - నెట్టులైతి
కట్టరాని మనసు కట్టి - బ్రుతికితి ని
న్నట్టు కొన్నువాఁడు - గనుకుజ్జెల్లు॥ 102

గీ బోటి బ్రతికెనదని నాకు - దేఱపడియాఏ
గాని నాకు వ్యావహారికంగా - చ్ఛాన యిక్కటి
పీటపలె నాకు ఔక్కలు - వెలయు నేనిఏ
బడుతింగ గవసంమనే ఔష్ణ - పాటులోనీ

103

చీ అని తలపోయిచున్నగచు - సాతని నేలిక బుజగించి యి
ట్లనే జెలికాఁడ సీద చెలి - యన్నసుఁగొందున్న సైఁచునుంచు నాఁ
డనినచి నిక్కుచుయ్యుచు గ-దా వుఁకుఁ గుందు నిన్నునంపుదా।
పున నోక్కమేలు నీవలను - భొందికగావలై కమ్ముచేపైదన్ || 104

గీ ఇంకె లాయరు సాతని - నిటుపటిచి
దిబి కొలులోనికిఁ దోక్కొని - కొంతతడవ్వ!
వేదుకలఁబుచ్చి యవ్వాని - తోడ నొంటి
నరిగి యొకపూవుఁదోటుతో - ననియొ నిట్టు

105

క్క కనఁదగిన వింతశౌత్రము।
తనంత జతపడినయవ్వు - తత్త్విల్లుఁడు పోలి
గునటుల నినుగన్న దిమొది
లనఘూ నీహితుఁడు లోన - నలుకునువిన్నా ||

106

గీ అదిగొవచ్చెదుఁ జూడునా - యన్ను కొశుకు।
చెంగి కొల్పులినాడిఁచు - పెట్టిమిన్ను।
తంగ్రిడికెక్కుడుగా నమ్మి-దలఁచుచుండు।
నెల్లి చదువులునేర్చు నీ - పిల్లివాఁడు॥

107

సీ మావంగడముపాడి - నేవినిపించెద -
నన్నుదమ్ములు పెద్ద - పిన్నువరుసు।
బరఁగియేల్పుడిచేయ - వలయును మాయన్ను -
యేలి పటుంబు నా - కిచ్చె నేను।

వినికీన్ సంగ్రహము - వీచు నాక్కిదునులు -

కీచుటావుగు యి - శ్రేష్ఠవలయి!

నిరువదియై దేండ్ - సైలింగ్ యై ప్రెక్ష

సంబంధిత వ్యక్తి - నర్సులు

పిమ్మట నైన మానాడు - విడిసియున్నా

కొండ్‌పెక్కేగి హోమిగో - మండన్‌పు

పెదలేర్పుటుచేసిన - విదువాటు।

తెలిపెన్నిను మావేల్చి - కొలుపుగూర్చి ||

108

మ॥ కలయందెతైకు వేనుతోచెదు డ - గత్తర్వంబులునితైనా
అచ్చలత న్నాసవమందు చందమున నీ - తర్వాపకుంచంబు నా
జులకు నిక్కముగాఁ గనచ్చకెదుఁ బ్రా - జ్ఞాల్యున్నర్థావంబు ని
శ్చంమాట నమక్షన్న వేఱుగన రి - శత్ర్వంబుప్రాపించుచున్॥

ఆ॥ కౌచుముట్టకొనదు - కలనైన మావారు।

మేలె కాని కీడు - జోలిపోకు।

35 వెదతప్పగోద - గడవ్వుదు॥

పరువు నయము మాత్ర - బతుకుకన్న ||

110

క్ష మా మతమన్ననీట్లు ని।

మామ యెకండుండె మేన - మామ యత్సనికిన్ ।

సీమగువయున్న పల్నాం

బేమరఁ బోకేలునాతఁ - చెక్కుడుదొరయ్యు॥

11

క॥ ఆతము జగదంబిస్తుమా

మాత్రోద సైపుకొనియే - మనసుల యెరువు - ||

మా తెరువులు రెండు నెడం॥

బె తిన్నగా గలియ నడు - లేనవప్పున్॥

112

- క్రీ॥** గుహియును శ్వాస్త్రమిశాంము ।
పుషుంతి శ్వాస్త్రము - సేలుబడిపట్టు చో ।
ముక్కి మైంగాంచుఁ చిల్స్తు
పుషు సేటు చ్చి పుస్తుంచటి - వారలచేతన్ ॥ 113
- క్రీ॥** అస్తు వింగా లేండేం యూ - యరుసునకొక ।
కాంపుంగొంగొకు నామేన - గోడలదియు ।
ప్రించునొంగొంగొ కుపుచిన్ను - నాఁడు కలిసి ।
యుంపునొంగొరుఁ దవిలి - యుండిరిపుము ॥ 114
- క్రీ॥** అన్ని ఉ సేక్కు శ్వేతు ।
స్వాన్న ఉ చి-ఖతు కులు - కట్టడిదయ్యం ।
జెంపుఁ డతేగూర్కె కున్నో ।
యున్న యూరాచరింము - యడ్డయ్యెంగదా ॥ 115
- క్రీ॥** బంటిపాంచును గ్రుమ్మరు - చుండు మదపు ।
ట్రైవలె నాఁలి నిమర - లెఱుఁగు దక్కు ।
టుకుట యూసీముకొంటేగ - నరుగుఁదలఁచి ।
సైఁచకున్నాఁడు నాకేమి - తోఁచకుండె ॥ 116
- క్రీ॥** బలము స్తోత సాహిత్య - వై భవంబు ।
చక్కుఁచనము స్వైత వ్యైరా - జ్యంబు లేఁత ।
పాయము రారు వానుఁ ద - పు మఱియెవనిఁ ।
గట్టుకొన నొల్లనంచు నా - కన్నెనిలిచె ॥ 117
- క్రీ॥** ఇన్నియుఁగ్గలినట్టి షైరుఁ - డెందున నీతనికన్న లేమి నా ।
కన్నియ తా నెఱింగినచి - కావును దండ్రికినట్లు చెప్పె నం ।
త న్నులు ద్యురాజులు క - తండది వెల్లడి చేయబంచెనో ।
యన్న య్యుకైదునాశ్చుగు - వై కనిసించెముజుమ్ము పెండ్రికిన్ ॥

గీ|| అకట మాయన్న నితని నా - స్పృగుచే।
నేను కొప్పగించెతి - నీకొలఁచి।
యెజేగి యటుగాన మిం లిప్పు గడంరో।
తెరవలన్నాడి చిరచిర - సకలిరండు॥

119

క్రీ|| మిం తెంచినతోడనో
నారాజ్యంబన్నకొడుకు - నకు నిచ్చెద నా!
త్యారాములమై యకవి।
నేరి మనము పినప ముక్కిఁ - జెంచగ వలయున్॥

120

ఆ|| అనుచు బాటసారి - కా నేలట్టే కస్సు!
కొడుకు నప్పగించి - గడుసుబాట్టు!
దొడుచేసి యేటి - యోడ దేశ్చవజుకు।
నంపకంబుపెట్టి - యరిగెనంత॥

121

క్రీ|| కట్టెడలి కదలి మేల్కుని
బెట్టెదముగ నావులించి - పెన్నోగ తెగుయ్యే!
నట్టేటన్నడి పర్ములు
పెట్టె స్ఫోడ మిగుల - వేడుకవ్వుచ్చే॥

122

గీ|| అప్పుకు బాటసారి - యారాచపట్టుటో!
నోడచిత్తరువుల - తోడ వేడ్కు!
నందలేని తనదు - డెందమునెలుపుచు!
ననుఁగుఁదనము దనర్క - సనియై నిట్టు॥

123

క్రీ|| ఓడక పెంపుడు సింగఁపు!
గోడవలె న్నచ్చేన్నిను - కొమరుఁడ వశులు!
జోడయన చేడియల విడ!
నాడి నునికి మనకు నాకటి - యై కన్నప్పునే॥

124

శ॥ అన్న కేవైతనంబునుండి తగ్గులై - యూ ముద్దరాలెంతయు।
 విష్ణుస్తోనునంచు వింటిఁ దనకు-న్నీ వేడ్కుదెల్పున్న నీ।
 కేస్తుఁడేయఁ యూనవాలిడియు నీ - వీతీరు చేడ్వాటుతోఁ।
 జెన్నుస్తోలుబలేల నా మిగుల రా-సింగంబు పెంపందుటన్॥ 125

గ॥ మాఁదఁ గొండలొరగ - మేల్కునియు న్నిదు।
 రించునటి మనసు - రెచ్చ ముదు।
 గుమ్ముయుపినటి - కుమ్ముఁజేకొని చవు।
 లూరఁజదివె బాట - సారికిట్టు॥ 126

క॥ వలపునైలుపఁగఁ జాలదు।
 కలమ్ము మనచిన్ను నాటి - కలసిమెలఁగుటల్।
 తలపునకు వచ్చినయెడ |
 న్నిలుచు న్నా యుసుఱుదాఁచ - నేర న్నావా॥ 127

గ॥ వావిమేనతికము - పసితనంబుసనుండి।
 చనవుచేత యెంచు - కొనిన సామ్ము।
 దవ్వులయ్యు నిండు - జవ్వునపున్నోర్కు।
 కఱవుచీర నెవుడు - కనెద నిన్ను॥ 128

గ॥ మన తగులమున నీమేన - మామకూర్కు।
 పూను తెన్నుననేర్చు చు - కాక్కని మలపి।
 గడియలోపల నెడఁబంటు - కడలిదాఁటి।
 రమ్ము నీక్కల్కి బల్కి బిం - కుమ్ములలర॥ 129

క॥ శలుమఱుఁ దన్నపై నీచూ !
 పులు వాఱఁగ సీదుడెంద - మున్నోని నీ చే।
 తులనంటి మందుగాఁ బెం
 డిలి నీ కీసవతీ కుమ్ము - వెఱపున్నజుమ్ము॥ 130

శీ॥ చిలుకే బూమలక్ష్మి - కల్పిబిలిగాయల్మి -

సాఁ బాలుగాఁ చిన్న - చల్లిబువ్వా |

చిఱు జగడములాని - బిఱబిఱబోత్తూని -

తనవితీరక యాదు - దాగురింతో |

పటుపంతములాడీ - బాగుగాఁ గవఁగూడీ -
లు

మెలపునఁ బాడీన - మేలుకొల్పు |

అంటు జంటగఁగట్టి - దంటగా సెట్టెట్టి -
లు

నిలుపు సంపఁగిగున్న - తొలిసమ ర్తు |

ఆనవాళ్ళవి నన్నుఁగ - న్నారజ్ఞాప |

నేగు దెంచిన యాగాలి - ప్రోగుబొమ్మై |

మనసు వచ్చినయల్లని - నృరులుకొల్పు |

బొగలుచున్నది నిక్కంతు - బొందియచటు |

131

క॥ అని వగమాఱఁజదివి దా

పునుగల యచ్చెలువయంద - ము న్నెన క్షేత్రో |

యినెఁడు కొంచొర్చుల నిడు!

చు నతడు చెలివాలుఁనులు - జూచి యటులనున్ ||

132

గ॥ మొదట వావులెఱింగిన - ముద్దుచూపుఁ |

బిదపఁ సురులంచుదాపున - బెనరుచూపుఁ |

దగిలి యొడఁఛాయేజొలని - దిగులుచూపుఁ |

గసులదోబూచి చూపు నా - కన్నెన్నుచూపుఁ |

133

చ॥ అని నిగుఁడు నూతనికి - నంతటనూర్చును భాటసారి యి

ట్లోఁ జెలికాఁడ యచ్చెలువ-నంటకియే యటు వేగుచుంటి వే!

మనియెను నెల్ల వేడుఁల - నందంగఁజేసిన గానుఁ బాసి పోఁ

క్కు నుఁ నుఁచ్చున్నున నిఁఁ-నుందకు చూషుమారేయి. మీరుఁచెడిఁ

శీ॥ ఆకసంబున నదు - గంటి చుక్కలు ఇవ -

లట్లు చీకైటినీటు - నలనుచుండె।

గరఁగిన వెండి నీ - ర్వరపిన తీరున -

నలలవాలుగ మిాలు - తలుకుమిాతో

మిాదుక్రిందులఁబొలు - మింటినటునదుమ -

గారడి యద్దమై - కడలితోఁచె।

దొప్పుచేతులవలే - మాఁగాడు కరడము -

ల్హోప్పుచందువల జో - కోట్లుచుండె।

చుక్కజొడలఁబొగమోడ - చొక్కుచుండె।

గాడు పెల్లెడలనోల - పాడుచుండె।

నిగిడి గడిమారమిదిగోఁబ - స్నేండువేసో।

నిఁకఁ జెలిమికాఁడ మనము పం - డు కొనవలయు॥

135

క॥ అని రాకొమరు న్నిదురకుఁ।

జొనిసి లేనకుఁ గన్ను మూతే - చొప్పడ కుల్లం।

బున నగపడు తన జెలియకు।

ననఁగఁదోడుగె బాటసారి - యడలుచు నిటులన్॥

136

మ॥ తరుణీక్షన్వఁబోలి తెల్చియెడ ని-ప్రన్నాక్కునప్పాంటిపా।

టరయనోప్పవని సిన్ను సస్నేడపెనే-యక్కాళదయ్యంబు కా।

ని రవంతైనఁ దోధంగకుండునగదా-సీరూపు నాలోన నా।

దిర నాకెదియెచాలుఁ జూచుకొనెద-నెల్లంబుగానెప్పుడున్॥

137

క॥ నిడువాలుకనులు తీయని।

నుడువులు ముంగురులు చెదరు - సుదురు స్నేల్సు ।

త్తుడిమేను సన్నునడుము పో।

గడు దగు నీనడక కనులు - గట్టునుమిార్గు॥

138

శీ॥ అడుగులుగంద నె - న్ను దామువడఁక నీవు-

తిరిగిచూడక సీప్పు - తెచ్చుహోయలు।

చెక్కి శృంకిరుగడల్నివు - చేతులఁజేప్పు-

చొయిప్పుగా నీవు పో - యాయాదుతీరు।

డాకేలు వెన్నుమో - దనోప్పి వెమ్మును-

వంచుచు నీవు వ - ట్రైంచు చెల్పు।

కొనగోళ్ళ నీనియ - లునుముచు మడుపుల-

మచ్చికతోష సీ - విచ్చు సాగసు।

నన్నుగనవప్పుడెఱ నీ-శున్న జోక।

నేను జబ్బగనున్నప్పునీ యులడడి।

నాను చుటుములందు నీ-నమ్మకంబు।

నెందనుకఁదలపోయదు - నెట్లులోప్పులు

139

క॥ ఇవియేమి సోదైమోకద,

ముదితా నిన్నలఁచి నేను - పోందుకలవరం!

బెదకింపైతోచుచు ను।

న్నుది యటుతక్కినతలంవు - ఉన్నిట్లికస్సున్॥

140

ఉ॥ ఎన్నుకు నిన్నుగన్ను జెవి - కింపుగ నీ నెరముధుమాట లిం

కెన్నుడు విన్నునక్కఁలి చె - లీ యప్పుకెక్కడనున్న దానయో।

నాన్న యటంచు చిడ్డడను - నప్పుడు నీ యెద యెట్లులుండు నా

న్నున్న తోలంగుచున్న యసు-తానయెపోవఁగనీక నిత్యుడున్॥

గ॥ అనుగు బెక్కు తెఱంగుల - నతఁశపోగలి।

వెగడునిద్దురఁగడకంటి - నీటుఁదుడిచి।

అనుగు జెలికానీ దెలవాటి - సంతదెల్చి!

ముచ్చటించెనిటుల వగ - వ్యాన్ముగించి।

142

శ॥ అన్న పుచుగుగూర్కువట్టినదియే - నో జూడుమా యోడతు
నుక్కేళ్లు ర్మాయలుచిచ్చి పుట్టకొనకెంతో లోతుగాఁడోఁచు నో
నైనోకొను. హేర నచిక యదే మాఁండలు సెటులు |
నృష్ణ స్తుత్తు సివెల్ల వెన్నెనుకు - జ్వేపమ్మలన్చెప్పున్న 143

చ॥ అడె ఒసనమేగుపల్న మొటులబ్బుర్మై పొంగుటుచుండై బో
న్నికమునపొఁచు గుఱ్ఱిమటు - నిల్చినయోడపంయ న్నిషంబు లో।
ప్రీకము - నచ్చుల్లోతెలుపు - వేగిరపాటున ముఱ్ఱిపుల్లము |
ట్రాచియముజూకు: తైప్పులు - లంబడి యచ్చుటి కేసుదెంచెసిన 144

గ॥ అన్న వారలినువురు వా - కొన్ను మిగులా
నాప యన్నిట్లుార సం - తోన మలరా
ట్రాక డీగి పుష్టపంజోచ్చి - యొక్కారిదియు।
కొచ్చుసకుఁడై హోయగ - నున్నయంతు 145

అ॥ వారు తమటు నెదురు - పచ్చిన యూరాచ |
క్కన్నె చెలులుగొంచి - కలతెఱంగు |
వినుగ వేద్మపడుగ - వివరించిరప్పారు |
కేలుదోయి నొసటు - గీలుకొలిపి 146

శ॥ మమ్మేలు రాచకన్నియి |
మిమ్ము న్నసపూర్వుదోటు - మేడుగలయుగా |
నిమ్మునరిచి తత్తురమున |
రమ్మని యదె కెంపుటుంగ - రము గుఱ్ఱిచ్చున్ 147

క॥ అని చెలులిచ్చిన యుంగరా |
మును గ్రసవ నదు కొనుచు - ముద్దిడుకొన్ను |
మృతును గదియంచుఁ దన చిట్టి |
కెన ప్రేలనమచిక దాని - కింబలికె నతఁడున్ 148

ఆ॥ నీపసిండిచెలియ - నెమ్మేని జిగిడెల్పు।
నీదుకెంపుమోపి - నిగ్గుడెలుపు।
గాని చెలువమనసు - గనిపెట్టి చెక్కుక్క।
యుంటివేమె ముద్దు - టుంగరంబు॥

149

క॥ చెలియేమి చేయచున్నది।
పలుమఱు నిడుపొలుకనులు - బరత్తుచు నీతోఁ।
బలికిన పలుకులు కలవా।
తెలువుమనఁగు జెంతనున్న - తెఱవ లలరుచున్॥

150

చ॥ తెలిపిరి తేఁడ నీవు చను - దెంచుటకు న్యాలనెంచిచూప మా।
వెలదుక పెంపకంబు పసి - పిల్లని ముంగలఁగాయపండులా।
న్నిలుపుచు నీదు రాక విని - నివ్వెరతో నొక్కింతనమ్మక॥
వ్యాల సగషర్చవేడ్చు కను - పండుగచేసెను మా కదెంతయున్॥

చ॥ కలకలనవ్వువేలుపుల - కై కయిమొడ్చుచు బై టదిద్దుకొం,
చలసట చూపుమంగురుల - నద్దములో పవరించు దిటుచూ।
ద్యులఁబచరించు మమ్ముఁగను - గొంటకు సిగ్గలరిఁచు నెత్తులా॥
న్వులుమఱు నూఁచు మాచెలువ-పట్టఁగజ్ఞాలని వేడ్చు-మిఱుటున్॥

క॥ అని చెలులు సెప్పి తోట్టోను।
దనివిన్నోని రాచపట్టి - తన్నకై ర్యోర్పు।
ర్ధున క్రొంబూదోఁట విడిది।
కనుఁగుంజెలికానితోడ - నరిగ చితానన్॥

153

ఆ॥ అప్పుడు బాటసారి - యారాచపట్టికి।
జరుగువేడ్చు-జ్ఞాచి - సంతసించి।
యును మఱి తన చెలియ - యున్న చొప్పెటు గాంతు।
ననుచు నెమ్ముది నను - కొనియెనిట్లు॥

154

శ॥ కొన్నాళు లషియాసఁ - గోనుచుండు డెందము -
 చెప్పుఁచేతలకెల్ల - నొప్పియొప్పి!
 తలఁచని యమ్ములు తమయంతఁజేకూరు -
 నప్పుడు రానీక - రొప్పిరొప్పి!
 కొన్నాళు పొట్టక - కొక్కర్కె యందందఁ
 డెన్నుమాలిన బొందిఁ - ప్రదిప్పిత్తిప్పి!
 యర్కిలి గనకుఁడో యచ్చులారాయని -
 గొప్ప నా వలవంతఁ - తెప్పిచెప్పి!

అదియటులఁ గాని యెడ్డఁనేమి - యాదు సేను!
 మరియు బ్రథుషటయో మొండి - మొరదువలెను!
 కాదు మనియెద నింక నీ - మొఁదసేమి!
 యగును నాపని నానాట - సరుగుటకద॥

155

గ॥ జగముతో జోలి నాకుఁగ - లుగుటవలని
 నామనసు దిట్టపడుగ నిం - తపఱకైని
 సిల్వుజాలితిఁగాని న - న్నెడిచి యన్నె!
 మెఱుఁగని చెలి నా యెడఁ బాటు - నెట్లుసేఁచు॥

156

గీ॥ పిల్లవాని నెవర్కైనఁ - బెంచనిచ్చి!
 యకటు నను జూడుగల్లెడు - నాసదొఱగి!
 నా గరిత నా మనుగడవు - నాదిపాదు!
 బలిమిచేత నునుఱులెడఁ భా సెనేము॥

157

శ॥ కానియెడ నృగవాలక!
 మూని మగువ లోన కుగుల - నుడుకుచు సే నెం!
 క్రైన నగపదుదునోయని!
 తానూళ్ళన్చలైలందుఁ - దలడిలు సేమో॥

158

గ॥ తలిరుటడుగులలో ముండ్డు - దగిలెనేము!
పసిండి మేనెండ తౌకునఁ - బడలెనేము!
పటుష్టు తునికురు లట్టు - గట్టెనేము!
నా కనుల పండువింకఁగా - నఁ బడదేము!

159

శ॥ నిను తెప్పవాటైనఁ - గనుకున్న నొక్కుని -
కన్నులు కాయలు - కాయవలసి।
నీమాటలన్నసిం - తే విననేరని -
ములుచచెవులు చెట్లు - మొలువవలసి।
నీడు పేర్చవిగొంట - నిమున మేనియు మాన -
నట్టి నాలుక గడ్డి - కట్టవలసి।
గడియ సేపయిన ని - సైడసి నీరగుచుండు -
గుండె జలఖండర్ము - యుండవలసి!

కటకటూ నాదు మేల్కు బం - గారుబోమ్ము!|
నా క్రతుకుపట్ట యొచటను - న్నాళ్లు వాలు!
కన్నుగవ నీరు వరదలు - కార్చుచెట్లు!
కుందుచున్నావో యవుడున - స్ఫుందలంచీ॥

160

అ॥ విన్నుబోయి యట్లు వెత - చెందు శాశ్వాటు।
సారి కూముగాంచి - భాలి మించి॥
అప్పుడు రాచకోమరుఁ - డచ్చెలికానికిఁ।
దలఁప్పు మజులువట్లు - పలికెనిట్లు॥

161

ఆ॥ అయ్యి యంకమాద - హాయి మనకుఁగలు।
నంచు గుఱుతు చెప్పు - నాకసంబు! . . .
వేడిగాడ్పు వేస - విన్నాసి చల్లని! . . .
. . . మబ్బుఁగ్గమ్ముచున్న - మాడ్చుఁగంచు! . . .

162

శీ॥ తొలితెల్ల కొండల - వలెనున్న మొగుళులు -
 గొప్పలై నీలిరం - గులఁదనర్చు|
 చూడిపింజెలలాగు - దొడ్డమబ్బుల నేకి -
 కరువలిపఱపులు - గా నొనర్చు||
 వెండిచబుకుఁ ప్రదిప్పి - వేసిన యటులు -
 మెఱుముతో దుత బెద్ద - యటుముప్పుట్టు|
 సేలఁగమ్మనితావి - నెగడించు చంచంద -
 వలుద్దలై లెక్కచి - న్నులు మొదలిడై|

మింటికి న్నుంటికిఁదఱశు - మూఱ వాని
 డారలను తీఁగెలబిగించి - తూఱవ వడి|
 ఏణైవాయించు నెఱబొణ - గాణమాడిట్టి|
 నందముల గుప్పి గాలి పా - డందొడంగా|| 163

గీ॥ వంగియక్కున నొక్కచిఱు - తం గదించి|
 చూడు వచ్చేడు నెనతో యా - మేడదరికి|
 జడిసి పిల్లకు తెక్కలు - చాటుచేసి|
 పటునుఁ బర్మిడెడు కోడి - పెటువలెను|| 164

కీ॥ అసుచున్నన మదిఁదిప్పగా|
 గనుఁగవ నగపడఁగనీక - క్రమ్మనీటిన్|
 మునికొంగును దుడుచుకొనుచు|
 గనుఁగొన తూ బాటసారి - కడు న్బ్రమున్|| 165

గీ॥ లేచి నిలిచి నిదానించి - చూచి కేలు
 దోయి తట్టుచు నెగురుచు - దొడ్డనోటు|
 నదిగొ నాదాది నాయయ్య - యదిగొఁగంటి|
 ననుచు నెధురేగ నేస్తున - కబ్బరముగ|| 166

- ఎ॥ అప్పుకు దాదియు నాతని॥
జప్పునఁ బరికించి పోల్చి - సరగ ననియె మా।
యప్పు సీబిడండిడె!
యొప్పుగ సీయాలు నిచట - నున్నది సుమిశ్వా! 167
- ఏ॥ ఇచటి రాచకూతు - రెంతయుఁ గూర్చిత్తిఁ।
మమ్ముఁ జెంచుచుండె - మా మొఱ విని।
వెదకివెదకి విసికి - సాదఁజోత్తునంచు నీ
వడుతినేడుగట్టి - పట్టుబట్టె॥ 168
- ఆ॥ పాలు పొంగుచూపి - పైమూత లుబికించి
వడెడు పోల్చుడెంద - ముడికి నిదుర
కైన నుచ్చి కనుల - యందు నీరై పొర్కు
జలియ వంత యొంత - చెప్పుదాన॥ 169
- గీ॥ ఇచటు బుదుతనికి న్నలి - యడుచు నేను।
దీరుగుడప్పునఁ బెన్నాన - గురియుఁజోచ్చు
అంత బిఱబిఱ నీమేడ - చెంతుఁజేరు॥
గంటుబడినావు మానోము - పంటవలెను॥ 170
- కు॥ అని చెప్పినఁ దత్తఱపా।
టు నెమ్ము యబ్బురమతుడు క - డున్నని తన మే।
ల్యైనిపించు మనుచు నదా।
ది నాలికడకంపి చేరు - దీసి కొడుకనిన్॥ 171
- ఁ॥ ఆక్కునఁజేర్చు ముద్దిడు న - హాయని ముచ్చుటలూరుజెన్ని నా।
చక్కనితండ్రిడినిన్నెడయుఁ - జాలితినే యని కంటసీరిడు।
సక్కెరవెట్లు మచ్చిక్కనో - నర్చుఁ గురుల్చుడుచు న్నగించు నా
స్టుక్కనిపించు విద్దియముటలాడుగుజేసెడు మాటిమాటికిన్॥ 172

ఆ॥ శాఖసారి యంత్రం - బట్టజాలని వేడ్చుట
జెలగి సంగడ్చేని - చేతికిందన
యనుఁగుఁగొడుకునిచ్చి - యడుకువ పెంపారి
నోసటఁగేలు మోడ్చు - నుడివెనిట్లు॥ 173

గీ॥ మిగుల నట్టెటు గ్రుక్కులు - ప్రిమింగుకొనుచు।
నట్టె కొట్టుకొనెడుపట్లు - పట్లునిలువు।
నడుగు నీయయ్యగా నోడ్డు - నందుఁజేర్చు।
నోడగా నీవు నన్నుఁగా - పాడినారు। 174

ఉ॥ ఇంచుక వాండ్రునైనఁదమ - కెక్కుడుగాఁగుచుందు కోర్రె కా।
సించక కొల్పుకొం ప్రిదుమ - చేసిన వారల కేని మాఱుచె।
లించరు కల్లులెన్నుఁడు X - డించరు మిక్కిలికూర్చుయైల్లెడం।
బెంచుదు రేల్ను వారలిఁక - మిమ్ముఁదలంచినఁగేడులంటునే॥ 175

ఆ॥ మునువు నీటిలోన - మున్నీ మూపితి యాడ।
కుస్సు మాడ్చై నిడుమ - లొందుచుంటి।
ఇప్పుడు పైకిదేలి - న పగిది మాప్రావు!
వలన మించి మంచి - బ్రథువుగంటి॥ 176

ఆ॥ అనుమఁ బల్మేగ విని - యా రాచకొడుకునై।
సంగడ్చేడ యంత - సంతసంబు।
మనకు సమకుఱుటకు - మా యయ్యకత మత।
డోర మాఱు వేలు - పనుఁగవచ్చు॥ 177

గీ॥ అయ్య నీయాలుకాఁబోలు - నదిగొ వచ్చు
చుండె నిరువట్లు జెలువల - నొప్పుమిాటి।
మీఁదియంతరువందు నే - మెలుఁగుచుందు!
మించి మారిచ్చుటన్నుఁచ్చు - ట్రీంచుకొనుఁడు॥ 178

శ॥ అని రాజుక్కు చవె హై।
యుసు వెన్నోర్నుచండమామ - కొమరున దాచి॥
మృగుకొని తనయల్లాల్రా॥
గంగాని యాబాటసారి - కనుపండువుగాన్॥

179

శ॥ పిడప నయ్యాలు మగలు హై - స్వేష్టనొండొ॥
రువుల కౌగిళ్ళలో బల్లి - డవుగు జొక్కి॥
నంతఁ బెనిమిటీతోడ నా - యతివ పలికె॥
జాలి నునసిగ్గు - క్షనువమేళగింప॥

180

శ॥ నీ కౌగిటఁబడు నాడట॥
చేకూరు నసుకొనలేదు - చీకటిగా నిం॥
దాక నగప్పట్టు సంతయు॥
నాకలి సిద్దురలు దవ్వు - లయ్యైనుమీయ్యా॥

181

శ॥ ఆసయు స్వంచియము డెంద - మండుఁబెనయ॥
నెంతయో యోచిఁ తుదకిను - మంత్యైన॥
ముందు తెరుకువయగప్పట - ఏం దెగించి॥
చిచ్చు చొరుఁబాఱనుంటే ని - క్షుచ్చితోడ॥

182

శ॥ అనుచుంబత్తైడు మగువ న - క్షునగదించి॥
కురులు దువ్వుచు ముద్దులు - గొనుచ్చిబాట॥
సారి యనె వేల్పు నెమ్ము నో - చాన మనకుఁ॥
దెరలె నిక్కట్టులెల్లనా - తెరవువినుముఁ॥

183

శ॥ అపుడట్ల మున్నీటే - యందుఁ బెనాలికిఁ -
దలడిల్లు నోడచా - పలను డించు॥
జని మెట్లు తాకునుఁ - జప్పునుఁ క్రుళ్ళిపై -
బడితి నేమని చెప్పు - వాడుఁ బిదప॥

మున్నతేలుచు నదే - మూలకోకొట్టగఁ -
బడి యొకంతటఁ దెల్వై - వడసి యొడ్డు |

చేరితినని పోల్చి - చేతులున్నాశ్చు మె -

ల్లనఁగూచుకొని లేచి - నిను దలంచి |

క్షేల్ప్రబ్రతికిత్తినని యేడ్డు) - యేడ్డు సూది |

కొండమిఁదు నొకతేని - దండకరిగి |

వాని నగరున సీదుచే - ప్రవాలు చదివి |

మంచినోమున నిన్ను ప్ర - మృజఁగలసితి ||

184

పడఁతీ వెనుకటి వంతలి |

కడలవలదు మనకు హోయి - నందించిన రా |

కొడుకడె నడతెంచెడు నం

దడితో సేనచటికేరి - ద నని పలుకుచున్ ||

185

౧॥ వడివడి నేగి యుట్లనియె - బాపురె యేలిక వేడ్కుతెవ్వియో |
పొడమినయుట్లు తోఁచెననఁ-బొంగుచు రాకొమరుండు సెప్పెని |
క్కడి మన యక్కఁఱల్పొసఁగే - గాంచితి మామ నతండు నాకొ
డంబడి తనకూతునిచ్చుటకు-మాటనొసంగెను జూమి సెయ్యుఁడా |

౨॥ నన్నుఁబోలువాని - నా మామ వెదకియుఁ |

గాంచతేక యుటు - కటునడియె |

వేఱు సడతలగుటఁ - బెండ్లి మా నగరుని |

సలుపుకొనఁగ సెల వో - సంగినాఁడు ||

౩॥ అనుచు నతఁను పల్పు - నంతఁజెలులుఁచుటు |

గొల్చుచుండఁ బెండ్లి - కూతురుగు |

దెంచె హొయలుమిాఱ - దివ్యేలయందునఁ |

దనరు మేటి తెలి మ - తాబువలెను ||

188

గీ|| అప్పుడుగులు స్వదేబెద్దా
గుప్పునఁ బూఁదావులీను - కొప్పునడుల సి।
గొప్పుఁ బసినాటి చనపునఁ।
నప్పుడుతుకు మగునికేలి - నంది చిత్తానన్॥ 189

గీ|| ముత్తెఫ్పుఁ జిఱున్నవు మొల - కెత్తుచుండు।
జీఁకటి మెఱుపు వాయ్యాపు . చిమ్ముచుండు।
కుల్ము - తల్ములు బయ్యెడ - కొంగు సరదు।
కొంచు బావా ! యనుచు - బల్మురించునంత॥ 190

నట్టువు॥ పొంగుచు మేనుగుసర్పుడువన్నమి - పొదలుగుఁ బువువిలుతుని
వలె రా॥

సింగు - మైమఱప్పంగోని చెంగటి - చెలుఁఁగునుగోనక
కవుఁగిలిలో

నం గచియించి తనుం గడుమాదిడ - నగి చెలి పెనుఁగిఁఁఱలు
నట్టు కా॥

నుంగవ తార్పులబయ్యెద జాఱ్ముల - నుఱలునాఱునెఱిఁఁ
జెలువముగాన్॥ 91

గీ|| ఇట్లు బులుపుమున్నిటిలో - నీఁనులాడు।
వారిఁదోడ్డుని యాబాటు - సారి కడలి।
దాఁటి కొన్నాళ్ళకు న్నన - మేటిసంగా।
ఢిని నప్పుండికొడుకు తం - ప్రినిగని యనె॥ 192

కీ|| తేఁడా కను నీకొడుకు।
న్నోడలిని న్నీరె నాదు - కోమలి బుడుతల్లో।
నేఁడు మెద లీఁవారము।
వేడుకతో మమ్మునిఁకు - బెంచుగవలయున్॥ 193

ఆ॥ అనఁగతేడు వలికె - నా బాటసారితో |

మారు మేముకలని - మెలని హోయి |

చెల్చు మనువమింకు - గలకాలమొక్కటి |

యగుచు బాల సేయి - యలరుమాడై ||

194

చ॥ అనవిని బాటసారి కడు - హోయిగ నంతటనుండి కోరిని |

ట్లనయముఁ దన్నిమార డగ - మంతయు నొక్కటఁదానయైన తీ |
రున నెదురెందున్ననక్ - క్రొత్తతనర్పుల నిచ్చులందుచు |

స్త్రునుగడ రేపుమాఫుల్లాక - మచ్చుగానెల్లెడ మెష్టుపొండెడున్ ||

శ్రీ నాయాదు వాన

జీవిత విచాగ్రమ

- 31-8-1864 జనసు (క్రైస్తవ ఇంగ్లెష్ కుట్టి).
 1865 శివరాత్రి - స్తుతియి భాగవత ఇంగ్లెశ్ కుట్టి.
 1874 సంగీతాచార్యులు వారు సాంబమ్మారిలో దొబ్బం తుమ్మాలు.
 1875 తలిచంపులలో కాలిపడసు జీవుళ్ళ యూత.
 1876 సింహచలయూత - జిప్పురియోగు.
 1880 విజయనగరములో అంగ పొత్తులు ప్రవేశము.
 1883 హరికథకోవతారము - విజయనగరము వేణుగోపాలస్వామి ఉదయములో ప్రథమ కథగానము - కృష్ణచంద్రితు పచుసు.
 1884-85 ఉత్సవదేశమున హరికథ యూత-ఉత్సవమున బక్కలార్గులో ఆంబలీషచరిత్రు హరికథాచు, పుతుాచిచయమే కుప్పులలోక నాథము గ్రామమున మెట్టిమెట్టి సంగీత సాహిత్యప్రావధానము.
 1886 చెజ్జిట్టులేవున పరీక్షలో ఉర్లక్క - విశాఖపట్టణమున రెండు నెలలలో పండితు హరికథలు - విజయనగరములో చెక్కోపియారాణి జూబిలీకి ప్రథుత్యాహ్యాసమై హరికథగానము-గజీండ్రమోక్షణ రచన - వివహము - పీఱాదానభ్రాంత ప్రారంభము.
 1886-88 విశాఖపట్టణమున F. A. చదువు - ఖాసింకోటు జమీందాసుగారిని రెండు హరికథలు చేసి చెప్పించి స్వాలందుషివ్వు సంపాదించట - విశాఖలో 80 హరికథలు - ఆల్లి పురము జమీందారు హాపేలీలో అనే కావధానములు - పితాపురు రాజు సన్మానము.
 1888-89 చటుసారి కావ్యరచన - కాణెడ నాటక సమాజము వారికి కాదిదాన 'విక్రమోర్వాశీయ' రూపక ప్రవద్ధన శిత్యణ - రాజపూతులాచ - బందరులో ఉండ్లు పెట్టి సంగీత సాహిత్యప్రావధానము - కొందరు సంగీత విద్యాంసులకు శ్రీంగభంగము చేయట.

- 1890 దంభపుర వ్రహమన రచన - సాంగథ నాటక రచన - గంజాషు మంతల వ్యాటన - ఉద్దాము బుకులాము లందు హరికథాగానము.
- 1891 మంగళండేయ చరిత్ర రచన.
- 1894 వీయచరిత్ర రచన-మదరాసులో రాయ్ బహదుర్ జనప్రాకం ఆనందాచాచ్యులవారి నివాసమన హరికథ గాచు - 25-8-94 న డంగుణామలో కైసుచు వుటుపుమందు సంగీత కాలాశైవము, హరికథాగానము-తథాపి సాగ్నిచుము.
- 1895 కైసుచు వుటుపుచే చసూ దబ్బాటులో ఘుసి పడ్డానము - అనంద గుపతిగారి లియోటాస్త్రోపతి, సూర్యానారాయణ శతకముల రచన-భాసింటోట కోటటో హరికథాగానము, తిముషతి వెంకట కపులాఘ.
- 1898 ప్రకృచచరిత్ర రచన, (అప్పటికి దుక్కిజీకల్చాఱ. హరిక్షంద్ర చరిత్రలు. ప్రేక్షామునము సంస్కృత హరికథ ఏపితములు).
- 1900-1901 ఉద్దా పార్శ్వ అశ్వీ భాషల అభ్యాసము,
- 1902 భీష్మచరిత్ర, సామాత్రీ చరిత్రముల రచన.
- 1903 వీక్షికాత్మిక సామిత్ర్య జనవము.
- 1904 ప్రతీకొప్పానముపై డంగుణారు దాష్టిఛాత్మ్యగాయక మహాసభలలో దుక్కిజీకల్చాఱ హరికథాగానము-అందు దాష్టిఛామూ రిపిక్కె అను మార్పంగిపానము గుణపాతము - కాకినాడ సరస్వతి గానసభా స్థాపనము. (ఇటినుండి 1942 వరకు ప్రతియేట తప్పథా ప్రారంభోత్సవము చౌడాగారి కథాగానముతోనే ప్రారంభమగుత ఆచారము).
- 1905 మత్త వియోగము.
- 1908 భంగు వృషం ల్యాగము - ముకుంద, శివ శతక మృత్యుంజయాఘక రచన.
- 1910 శాపకము- అను సంస్కృత ప్రబంధరచన - జర్గున్ ప్రొఫెసర్ గిల్ఫ్రెడ్ కృత క్లాఫు.
- 1911-12 రాజమహాంద్రవరమున వీరేశలింగము వంతులగారిచే నవరత్న భుజీ రిప్రెడాన పన్నానము.
- 1912-13 విజయనగరమున రీవా సర్కార్ చే పన్నానము.

- 1913 కాశీయూత్ - అలహబాదులో జావకీబాబు మెష్టు - కలకత్తాలో 'శ్రీకృష్ణజననము' హరికథ - విశ్వకేరమీండ్రువి ప్రశంస.
- 1914 బిందులో పీటావాదన ప్రజాతు చల్లపల్లి ప్రభువులచే గుండపెండెర పన్నెనము - కాళీ శతక రచన - (1808-1914 సంఱిల నము దేశ మున పటుతాపుల హరికథ కాలశైవములు, మన పన్నెనములు.) మాజిపీడులో గజారోహణ, నందిగామలో ప్రిహ్మరు పన్నెనములు. పంచశాఖప్రజ్ఞ వరిధించి సుఖిహ్మాశ్యాయ్యదు పీరఘంటా వలయ మును విప్పించి, పంచముటీ పరమేశ్వరు దను బిరు దందులు.
- 1916 భార్య వియోగము - యథార్థ రామాయణ రచన.
- 1919 విజయరామగజపతి సంగీతకళాశాల ప్రిన్సిపాలు పదవి వధిష్టించుట.
- 1921 రామచంద్ర శతక రచన.
- 1922 పసుమార్తి కృష్ణమూర్తిగారి పాద్యతికళాశాల యత్కగానము కృతి పతిత్వము - 'నవరస తరంగిణి' ప్రకటన.
- 1923 కాకినాద కాంగ్రెసు మహాసభలో హరికథ కాలశైవము - సరోజినీ దేవి ప్రశంస లందులు - ఇంగ్లండులోని Empire Exhibition కు భారత సంగీత ప్రతినిధిగా ఆహ్వానము (కాని వెళ్లేదు).
- 30-8-1924 విజయవగరములో షష్ఠిష్టుర్తి సహాత్మవము.
- 1927 ఏ ముందు 'వైష్ణవుని వేయపేర్క వినకరి' (వైష్ణవున్నమసుకీర్తనము) రచన.
- 1927 మదరాసు అభిలాషాత నంగీత పరోషత్వారంభోత్సవములో స్వీచ్ఛ చిత్రమలైన 'స్వరాతర' కృతులను పాది ఆచార్య పి. సాంబమూర్తి ప్రభుతుల ప్రశంస లందులు.
- 1928 మదరాసు పుర ప్రముఖుల మహాసభలలో హరికథలు చేపి "అంధ్ర దేశ భూషణము"గా ప్రశస్తులగుట.
- 1928 'అచ్చ తెఱగు తలుటిటి' 'వేయమాట,' 'గ్రేముక్కుటి' రచన - విజయవగరములో నవగ్రహాలయ ప్రతిష్ఠ.
- 1930 .. 'వేయవండ,' 'హరికథామృతము' ప్రచురణ. 'గౌరవుపెండ్లీ' రచన.

- 1931 గుంటూరులో జరిగిన సత్తము అభిలాంధ్ర గాయక మహాపథక్కె ధ్వజత - ఆలక నారాయణ గజపతి ప్రమాణుతో నీలగిరి ప్రమాణము-అక్కడ వివిధ సంస్థానాధీశులను గానముచే మెష్టించుట
1932 తేది 11-2-32 న కొత్తపేటలో హరికథ భవనమునకు శంకు స్థాపనము - ఉపరుకై యాము రచన, ప్రమాణ.
1933 విశాఖపట్టణమున ప్రభల లక్ష్మీవరసింహముగారిచే సన్మానము - రాజు విక్రమదేవవర్మగారిచే “సంగీత సాహిత్య సార్వబోధ.” ‘భారతితీర్థ’ సంస్థచే “అటపాటలమేటో” బిరుద ప్రదానము.
తేది 8-2-33 న విశాఖపట్టణమున జరిగిన యొక సభలో “శృంగార పర్వతాజ్ఞ” బిరుద ప్రతిగ్రహణము.
తేది 9-11-33 న తునిలో బ్రిహమ్మరథ సన్మానము.
1936 సంగీత కళాలాధ్యక్ష పదవీ విరమణము - హైదరాబాదులో ఆంధ్ర మిత్రమండలి సన్మానము.
19-5-1937 ఇల్లెందు పుర వాస్తవ్యాలచే పండిత సన్మానము.
1938 పశిష్యముగా రామేశ్వర యాత్ర-పుదుక్కోగ్గుల తిరువామ్మారుదర్శారు సన్మానములు-కన్యాకుమారీ దర్శనము-“దశవిధరాగనవతి కుసుమ మంజరి” రచనము-చెన్నాపురి ఆంధ్ర మహాసభా సన్మానము.
2-2-39 ఛార్న్‌వెల్ దొర ‘వోఫెలు’ బిహుమతి లక్ష్మికై ప్రోత్సహించుట (కొని డాసుగా రా ప్రయత్నము చేయలేదు).
10-4-39 మదరాసులో మరియొక సన్మానము.
1939-43 “సీమపల్కువహి” అను దేశ్యాంధ్రనిఘంటు నిర్మాణము : ఆయు ర్యోద పరిశోధనము-“మన్మిమిన్ను” రచనము; “జగజ్జ్యోతి”-రచన-
1-5-43 విజయనగరములో ఆంధ్ర కళాపరిషత్తురంభోత్సవ సభాధ్యక్షత.
1943-45 ‘తల్లివివ్యాప్తి’ రచన, (లలితాసమాప్తసమమునకు దేశ్యాంధ్రవ్యవస్తి).
-- -1945 పదమపదప్రాప్తి (మనుమనికి మత్తుచి రాగా భగవంతుని ప్రార్థించి దానిని తా నాకర్మించుకొని మనుమని బ్రతించిరని ప్రతీతి).
[పరికల్పన..: ఆచార్య యుష్మ టోగాటు]

దానంభారతీ ప్రచురణములు

1. మేలుబాటి : చాటు ప్రబంధము (అనేక పటములతో) పుటలు 280. వెల 12 రూ. సంపాదకుడు : యస్టీ జోగారావు.
2. కంచ్చు కృతులు : దాసుగారి సర్వకావ్యములనుండి యేరికురిన పతుచక్కనే పద్మముల సంకలనము. పుటలు 200. వెల 10 రూ. సంపాదకుడు : యస్టీ జోగారావు.
3. వ్యాఖ్యానికము : భాషా సాహిత్యశివిత సంబంధులకు అనేక విషయములైన వివరాల్నానాత్మకములు, సృజనాత్మకములు నగు వ్యాపకముల సంపుటి - పుటలు 370. వెల 20 రూ. సంపాదకుడు : యస్టీ జోగారావు.
4. నా యెఱలకు : దాసుగారి స్వీయచరిత్ర అనేక(పటములతో)పుటలు 450. వెల 22 రూ॥ సంపాదకుడు : యస్టీ జోగారావు.
5. తత్త్వవినియు : లలితసహస్రనామముల పరమార్థ ప్రకాశిక - అచ్చుతెలుగుపద్మములందు వివృతి. పుటలు సుమారు 310. వెల 15 రూ. సంపాదకులు : ఆచార్య శ్రీ బీరుగంటి నీలకంఠచా(స్తు).
6. సంస్కృత శతక ద్వయము (కాళీ, రామచంద్రశతకములు - శ్రీ రాంభట్ల లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారి తెలుగు & డాక్టర్ శ్రీ “భాను”గాది హిందీ. అనువాదములతో) సుమారు 210 పుటలు. వెల 7 రూ.
7. పంచశతి : (పూర్వానారాయణ, శివ, ముకుంద, సత్యవ్రత, వేల్ప వంద) సుమారు 120 పుటలు. వెల 5 రూ. సంపాదకుడు : శ్రీమాన్ కోగంటి సీతారామాచార్యులు.
8. నూతుగంటి : (సీతికథా మంజూష) సంపాదకుడు : శ్రీ మన్మహితురావు. సుమారు 80 పుటలు. వెల 3 రూ.

9. బాటసారి (పద్యకావ్యము) సుమారు 58 పుటలు. వెల 4 రూ.
10. జగజ్ఞోతి (భారతీయ సంవిత్పర్వస్వాము) (శ్రీ పేరి సూర్యనారాయణాచౌస్త్రీగారి క్లాష్టీకరణము) పుటలు 180 వెల 10 రూ.
11. మహాకవి శ్రీ ఆదిభట్ట సారాయణదాన చరిత్రము కృతిక శ్రీ యం. వి. ఆర్. కృష్ణర్మ, పుటలు 220. వెల 6-50 రూ.
12. The Lights of the worlds . An abridgement and translation of the Jagajjyoti, an astounding product of learning and genius of Narayananadas by Sri Peri Suryanarayana Sastri B. A. L. T. (dealing with the Eighteen disciplines of the ancient Indian wisdom with Introduction by Prof. G J. Somayaji M. A. L. T.) 200 pages. Price 10 Rs.
13. నవరసతరంగిస్ : షైక్షిషమ్, కాళిదాన మహాకృత కృతుల లోని కవితాసంచర్యము, కవితామథురిమ, భావనావైశిష్టము లను తులనాత్మకముగా, నవరసముల సమన్వయముతో సాగిన దానుగారి విశిష్ట గ్రంథమిది. పుటలు 75. వెల 80-00 రూ.

అచిర కాలములో

14. సారంగధర : ధర్మవరము వారి 'విషాద సారంగధర' నాటకము తరువాత అంతటి బహుళజనాదరణము నందినది దానుగారి 'సారంగధర'. ప్రాక్ ప్రతిచీ నాటకనిర్మాణ మార్గములను రెండింటిని చక్కగా మేళవించి చేసిన రచన యిది.

